

המרכז הרפורמי לדת ומדינה | התנועה הרפורמית

מודרות למהדרין:

הפרדה מגדרית והדרת נשים
במרחב הציבורי בישראל

דו"ח שנתי רביעי 2013-2014

המרכז הרפורמי לדת ומדינה | התנועה הרפורמית

מודרות למהדרין:

הפרדה מגדרית והדרת נשים
במרחב הציבורי בישראל

דו"ח שנתי רביעי 2013-2014

כתיבה: עו"ד אורלי ארז-לחובסקי, עו"ד ריקי שפירא-רוזנברג

מחקר: אלעזר בן-לולו, תהילה מאיר

עריכה לשונית: עדן שילוני

תמונת השער: תומר אפלבוואם, הארץ 29.9.10, כל הזכויות שמורות לעתון "הארץ" בע"מ

© המרכז הרפורמי לדת ומדינה - התנועה ליהדות מתקדמת

המרכז הרפורמי לדת ומדינה

דוד המלך 13, ת.ד. 31936, ירושלים 91319

טלפון: 02-6203323 | פקס: 02-6256260

datumedina.org.il | irac@irac.org

המרכז הרפורמי מבקש להודות לכל התורמים המאפשרים את עבודתו
ובמיוחד ל-**Barbara Dobkin**,
המסייעת למרכז במאבק כנגד הפרדה מגדרית והדרת נשים במרחב הציבורי

תוכן העניינים

5	מבוא
7	1. עיקרי דו"ח היועץ המשפטי לממשלה בנושא הדרת נשים במרחב הציבורי
9	החלטות ממשלה בנוגע ליישום הדו"ח
10	2. סקירת הפרדה מגדרית והדרת נשים בתחומים שונים
10	א. הפרדה במקומות המעניקים שירות לציבור
10	* הפרדה באוטובוסים
10	הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה
11	מקרי הפרדה
14	טיפול המרכז
14	פסקי דין בתביעות קטנות שהגישו נשים בשל הפליה
16	* הפרדה בטיסות
16	מקרי הפרדה
17	נייר עמדה מטעם המרכז
18	* הפרדה בבתי עלמין
18	חוזר מנכ"ל המשרד לשירותי דת
18	הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה
19	תביעות להסרת שלטי הפרדה בבתי עלמין
21	בקשת רשות ערעור בעניין הפרדה בבית עלמין
21	מקרי הפרדה
23	* הפרדה וצניעות בסניפי קופות החולים
23	הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה
24	חוזר סמנכ"ל משרד הבריאות בנושא הפרדה
25	חוזר סמנכ"ל משרד הבריאות בנושא צניעות
27	* הפרדה במוסדות להשכלה גבוהה
29	הדרת מרצות
30	* הפרדה בשירותי תרבות, פנאי וספורט
30	הפרדה בספריות ציבוריות
32	הדרת ילדות במשחקי כדורסל
34	מקרים נוספים
36	* הפרדה במקומות נוספים המעניקים שירות לציבור

- ב. הצבת דרישות צניעות במרחב הציבורי..... 37
- הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה..... 37
- תביעה להסרת שלטי צניעות בבית שמש..... 38
- מקרים נוספים..... 40
- ג. הפרדה באירועים ובכנסים הנערכים על ידי גופים ציבוריים..... 42
- הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה..... 42
- הנחיות נוספות..... 43
- מקרי הפרדה והדרה..... 44
- ד. איסור שירה והופעת נשים..... 46
- ה. הדרת נשים בתחנת הרדיו "קול ברמה"..... 47
- הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה..... 48
- תביעה ייצוגית נגד תחנת הרדיו "קול ברמה"..... 49
- ו. נשות הכותל..... 50
- ז. הדרת נשים בצה"ל..... 52
- מקרי הדרה..... 52
- טיפול המרכז..... 53
- ח. השחתה, פגיעה והעלמה של דמויות נשים מהמרחב הציבורי..... 55
- ט. הדרת נשים מהחיים הפוליטיים..... 62
3. תמונת מצב עדכנית..... 65
- משרד התחבורה - הפרדה באוטובוסים..... 65
- המשרד לשרותי דת - הפרדה בבתי עלמין..... 67
- משרד הבריאות - הפרדה בקופות חולים..... 67
- תחנת "קול ברמה"..... 69
- משרד הפנים..... 70
- שלטי הצניעות ברחובות הערים..... 70
- קיום ארועים עירוניים בהפרדה..... 71
- הדרת נשים כעבירה פלילית - תזכיר החוק..... 71
4. המלצות המרכז הרפורמי לדת ומדינה..... 73
- המלצות פרטניות לגבי תחומים שנסקרו בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה..... 73
- המלצות לגבי תחומים נוספים שיש לתת עליהם את הדעת..... 78
- המלצות כלליות..... 79
5. סיכום..... 80
- זכותן הפרדה מגדרית ודרישות צניעות במרחב הציבורי..... 81

המרכז הרפורמי לדת ומדינה עוסק בנושא ההפרדה המגדרית והדרת נשים בישראל מזה כעשור, הן במישור המשפטי והן במישור הציבורי. לצד הגשת עתירות ותביעות אזרחיות לפיצוי בגין הפרדה והדרה, פניות לרשויות שלטוניות, נוכחות בוועדות הכנסת וכתובת דו"חות, נכחנו בדיוני הוועדה הבין-משרדית בראשות השרה לימור לבנת, שבעקבותיה הקים היועץ המשפטי לממשלה צוות במשרד המשפטים אשר נדרש לתופעה.

במרץ 2013 הוגש ליועץ המשפטי לממשלה דו"ח הצוות המשרדי לבחינת תופעת הדרת הנשים במרחב הציבורי. חודשיים לאחר מכן אימץ היועץ המשפטי לממשלה את המלצות הצוות. הדו"ח ניתח בהרחבה את תופעת ההפרדה המגדרית והדרת הנשים, וקבע באופן חד משמעי כי מדובר בהפליה המערערת את יסודות המשטר הדמוקרטי בישראל, המכיר בערכו האנושי של כל אדם באשר הוא אדם. בדו"ח נקבע כי הסובלנות המתחייבת כלפי אורחות החיים הייחודיים של קהילות שונות אינה מתירה כי במרחב המשרת את כלל הציבור תתקיים מערכת ערכים המבוססת על הדרת נשים מהשתתפות שווה בחיים האזרחיים. הדו"ח קבע עוד כי האיסור על קיום הסדרי הפרדה במרחב הציבורי לא יפגע ביכולתה של הקהילה החרדית לשמר את צביונה הייחודי.

המלצות הדו"ח התייחסו לשורת תחומים שידוע כי מתקיימת בהם הפרדה מגדרית או הדרת נשים במרחבים ובשירותים ציבוריים (בתי עלמין, תחבורה ציבורית, קופות חולים, טקסים ממלכתיים וציבוריים, שילוט ברחובות הערים ותחנת הרדיו "קול ברמה"), קבעו את אי חוקיותם של ביטויים אלה והורו על ביטולן.

ארבע שנים וחצי חלפו מאז פרסם המרכז הרפורמי לדת ומדינה את דו"ח ההפרדה הראשון, "מודרות למהדרין", בסוף שנת 2010. דו"ח היועץ המשפטי לממשלה מגלם אימוץ שלטוני של העמדות שביטא המרכז הרפורמי בשנים האחרונות ביחס להסדרי ההפרדה בתחומים השונים.

מאז פרסום הדו"ח מקיים המרכז הרפורמי מעקב אחר יישומו. שנתיים לאחר פרסום הדו"ח, ניתן לדווח על שיפור משמעותי בטיפול השלטוני בתופעת הדרת הנשים. תופעות של הטרדת נשים היושבות בקדמת האוטובוס פחתו מאוד,

ובמרבית המקרים הנהגים יסייעו לאשה שמוטרדת על רקע מקום ישיבתה; שלטי הפרדה הוסרו בבתי עלמין רבים; בקופות החולים בוטלו כניסות נפרדות, הוסרו שלטי ההפרדה ושלטי הצניעות. יחד עם זאת, עוד רחוקה הדרך עד להפנמה מלאה של מסקנות הדו"ח. כך, שלטי הצניעות עודם מתנוססים ברחובות בית שמש ובשכונת מאה שערים; תחנת הרדיו "קול ברמה" ממשיכה להדיר נשים ממרבית שעות השידור שלה, בסניפי קופות חולים רבים נותרו אזורי המתנה נפרדים ובקווי תחבורה המשרתים בעיקר אוכלוסייה חרדית עדיין עולות נשים מהדלת האחורית. גם בשנה האחרונה, התפרסמו חדשות לבקרים ידיעות על אודות הפרדה מגדרית והדרת נשים.

נוסף לכך, בכל הנוגע לתחומים שדו"ח היועץ המשפטי לממשלה לא התייחס אליהם, כגון הדרת נשים בצה"ל או הפרדה במסלולי לימוד לחרדים במוסדות ההשכלה הגבוהה, המעקב של המרכז הרפורמי מעלה כי נשים משלמות בהם את מחיר שילובם של חרדים, והרשויות אינן נותנות דעתן לפגיעה הנגרמת כתוצאה מכך.

דו"ח זה של המרכז הרפורמי מפורסם הפעם במתכונת דו-שנתית, ומתייחס לשנים 2013 - 2014. להלן נסקור את עיקרי דו"ח היועץ המשפטי לממשלה. לאחר מכן, נסקור את הממצאים מן השטח בנושא ההפרדה בין נשים וגברים, הדרת נשים והעלאת דרישות צניעות בהקשרים שונים שאירעו בתקופה האמורה. בכל פרק נציג את מסקנות דו"ח היועץ המשפטי לממשלה ונסקור את מידת יישומן בשטח. לבסוף, תוצג תמונת המצב נכון להיום ויובאו עיקרי המלצותיו של המרכז הרפורמי.

1. עיקרי דו"ח היועץ המשפטי לממשלה בנושא הדרת נשים במרחב הציבורי

הצוות המשרדי לבחינת תופעת הדרת נשים במרחב הציבורי, שהקים היועץ המשפטי לממשלה, הגיש את המלצותיו ליועץ המשפטי בחודש מרץ 2013. ההמלצות אומצו על ידי היועץ במאי 2013. הדו"ח לא עסק בחוקיות של הפרדה המתבצעת ברשות הפרט, אלא רק בהפרדה או הבחנה פסולה בין המינים הנעשית על ידי רשויות המדינה, או תחת פיקוח או הסדרה שלהן. הדו"ח קובע כי הפרדה כזו הינה מפלה וכי חלה חובה על הרשויות הרלוונטיות לפעול למיגורה.

הדו"ח קבע כי הפרדה מגדרית פוגעת בזכות לשוויון ולכבוד ובזכות לחופש מדת. בדו"ח נקבע כי בעוד שראוי לשמור על ייחודה המגזרי של הקהילה החרדית, אין בתכלית זו כדי להצדיק את הפגיעה הקשה הנגרמת על ידי הפרדה בין גברים לנשים במרחב הציבורי:

"מופעים של הפרדה בין נשים לגברים במרחב הציבורי הישראלי, כמו גם הסדרים מפלים אחרים, מכרסמים תחת כמה ממוסכמות היסוד הבסיסיות של קיומנו המשותף כחברה. הם מנוגדים להכרח ליצור 'מרחב ציבורי השתתפותי' המשמש כנקודת חיבור משותפת לכל ומבטאת את 'השלנו'. גרעין האזרחות המשותפת מחייב את הכל לקבל את זכותם של כל איש ואשה לטיפול חלק מלא ובלתי מוגבל בחיים הציבוריים המשותפים. זאת בשונה מהמרחב הפרטי שבו ברוב המכריע של המקרים אין כל מניעה כי אלו המבקשים זאת, ינהגו עצמם באופן המבחין בין גברים ונשים באופן וולונטרי וללא כל מעורבות מצדה של הרשות השלטונית או הפועלים מטעמה." (סעיף 104)

עוד נקבע כי אין מקום להנחה כי נשים המשתייכות לציבור החרדי אינן נפגעות מהנהגת הסדרי הפרדה. ראשית, ישנה התנגדות להפרדה גם בקרב המגזר החרדי. שנית, השירותים הציבוריים האמורים פתוחים בפני הציבור הרחב, ולא רק בפני הקהילה החרדית. שלישית, עצם ההכללה לגבי רצונותיהם של אנשים

על בסיס השתייכותם הקהילתית היא מפלה. רביעית, תפקידה של הנורמה החוקתית בדבר שוויון היא לשרש תפיסות מפלות, ללא תלות בתפיסותיה הסובייקטיביות של המופלה.

בדו"ח צוין כי בעוד שהפגיעה בזכויות היסוד הצפויה להיגרם על ידי ההפרדה היא קשה וחמורה, האיסור לקיים הסדרי הפרדה במרחב הציבורי לא צפוי לגרום פגיעה ממשית ביכולתה של הקהילה החרדית לשמור על צביונה או להמשיך להתקיים כקהילה חיונית. הזכות לחופש דת של הציבור החרדי אינה כוללת את הזכות לקבל שירותים ציבוריים באופן נפרד:

"אין לראות בהגנה על הזכות החוקתית לחופש הדת כמחייבת את הרשות הציבורית להתיר קיומם של הסדרי הפרדה או הסדרים אחרים המבחינים בין נשים לגברים מנימוקים דתיים. קבלתה של טענה מעין זו משמעה כי עצם נוכחותם של אשה או איש במקום מסוים, כדין ומבלי לגרום הפרעה כלשהי, גוררת פגיעה בזכויותיו של האחר לכבוד ולחופש הדת. קשה להלום כי עצם מראה של אשה או נוכחותה במקום ציבורי מסוים גוררת מבחינה מושגית פגיעה בזכויות החוקתיות הללו, בגדריה של אותה שיטה משפטית המבכרת את ערכי כבוד האדם והשוויון." (סעיף 93)

הדו"ח קבע כי על רשויות השלטון לפעול להפסקת ההפרדה וכל הפליה מגדרית. חובה זו חלה גם כאשר השירות איננו ניתן ישירות על ידי הרשות הציבורית, אלא על ידי גורמים פרטיים המקבלים רישיון או זיכיון ממנה. הרשות הציבורית אמונה על ההגנה על זכויות האדם, ומכוח תפקידה זה עליה להשתמש בסמכויות הפיקוח והאכיפה שלה על מנת להבטיח כי לא תתרחש פגיעה בזכויות אדם בתחומי פעילותה.

הפרדה תותר רק באירוע בעל אופי דתי מובהק שעיקרו פולחן דתי או טקס דתי משמעותי אחר, כאשר הרשות סבורה כי רובם המכריע של באי האירוע מתאפיינים ברצון בהפרדה.

במסגרת הדו"ח נבחנה הפרדה בין גברים לנשים במספר הקשרים - בתי עלמין, הפרדה בטקסים ואירועים ממלכתיים, קופות חולים, תחבורה ציבורית, שלטי צניעות, והדרת נשים בתחנת הרדיו "קול ברמה". בפרק העוסק בממצאים

העובדתיים בתחומים השונים נתייחס לקביעות הדו"ח ביחס לכל אחד מההקשרים שנדונו.

החלטות ממשלה בנוגע ליישום הדו"ח

ביום 30.3.14 קיבלה הממשלה ההחלטה בנושא מניעת הדרת נשים במרחב הציבורי (החלטה 1526), שבה נאמר כי ממשלת ישראל מכירה בכך כי תופעת הדרת הנשים במרחב הציבורי היא תופעה חמורה המתאפיינת בהפלייתן של נשים אך באשר הן נשים, המחייבת פעולה ממשלתית אקטיבית לביעורה. זאת מאחר שתופעה זו אינה עולה בקנה אחד עם עקרון השוויון שהוא מעקרונותיה המכוננים של מדינת ישראל, ואף אינה עולה בקנה אחד עם מחויבותיה הבינלאומיות של מדינת ישראל לפעול במגוון אמצעים למניעתה של הפליה מגדרית.

בהחלטה הוטל על שרי התחבורה והבטיחות בדרכים, הבריאות, הפנים, התקשורת ושירותי הדת, לדווח לממשלה בתוך 90 ימים על פעולות שנקטו לקראת בחינה ויישום של ההנחיות שנכללו בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה. עוד הוחלט לקיים ישיבת מעקב ממשלתית לבחינה ודיון בדיווחים שיתקבלו בתוך 120 ימים.

ביום 29.6.14 דנה שוב הממשלה בנושא. בישיבה הציגו היועץ המשפטי לממשלה והממונה מטעמו על יישום המלצות הדו"ח בפני השרים עדכון בכל הנוגע לטיפול בהיבטים המשפטיים של תופעת הדרת נשים. בישיבה דווח כי חלה התקדמות ניכרת בתחומים עליהם אמונים משרדי הממשלה השונים וכי עוד במהלך שנת 2014 צפויות פעילויות נוספות בהובלת היועץ המשפטי לממשלה, שתכליתן להמשיך את המאבק בתופעת הדרת הנשים במרחב הציבורי הישראלי. צוין כי שני נושאים מרכזיים שייבחנו ויטופלו ב-2014 הם בחינת משמעויות הפרדה המגדרית במוסדות ההשכלה הגבוהה וסממניה, וההשלכות המגדריות של קליטת חרדים לצבא ולשירות האזרחי בעקבות חוק שוויון בנטל.¹

¹ עדכון מטעם היועץ המשפטי לממשלה לקראת הדיון: יישום הדוח המשרדי לבחינת תופעת הדרת הנשים מהמרחב הציבורי: http://index.justice.gov.il/Publications/News/Documents/Governmentupdate_preventingtheexclusionofwomeninthepublicsphere.pdf

2. סקירת הפרדה מגדרית והדרת נשים בתחומים שונים

א. הפרדה במקומות המעניקים שירות לציבור

הפרדה באוטובוסים

הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה:

א. אין כל הצדקה עניינית הנובעת מאופיה ומהותה של הנסיעה באוטובוס ציבורי המצדיקה כי נשים וגברים יישבו בנפרד ובמקומות מסוימים דווקא. לפיכך, הנהגתה של הפרדה שהרשות השלטונית מעורבת בה או נוקטת פעולות העשויות לעודד אותה או להיתפס כמעודדות אותה עולה כדי הפליה פסולה. כמו כן, לא תתכן כל מעורבות ישירה מצדו של מפעיל התחבורה הציבורית והנהג בכלל זה, באכיפתו של הסדר ההפרדה.

ב. במציאות הנוכחית, פתיחת הדלת האחורית לעליית נוסעים בקווים שהוגדרו בעבר כקווים לחרדים אינה מעשה "ניטרלי" אלא מעשה העשוי להרתיע נשים מלעלות ולהתיישב בחלקו הקדמי של האוטובוס. המשך פתיחתה של הדלת האחורית תורמת תרומה משמעותית להנצחתם של הסדרי הפרדה באופן העשוי לכלול גם היבטים של כפייה מסוגים שונים. לכן, הצוות המליץ כי בכל הקווים לרבות בקווים בהם נוהגת הפרדה בין גברים לנשים תסגרנה הדלתות האחוריות לעליית נוסעים. כל נוסע ונוסעת שיבקשו לעלות לאוטובוס יצטרכו לעלות בדלת הקדמית ולשלם ישירות לנהג. כמובן שלאחר מכן חופשי כל אחד מהם לשבת היכן שיבחר. כך יש לנהוג כל עוד לא תיושם מדיניות כללית בתחום התחבורה הציבורית לפיה בכל הקווים כולם ניתן לעלות ולשלם עבור הנסיעה בשתי דלתות האוטובוס.

ג. על משרד התחבורה להגביר את הפיקוח על חברות התחבורה בהקשר זה ולפעול בנחישות כדי להבטיח שימוש שוויוני וחופשי בשירותי התחבורה הציבורית בידי כלל הנוסעים והנוסעות. בין היתר ראוי שהמשרד ימשיך

לקיים בקרות שוטפות ותדירות על הפרדה באוטובוסים, תוך שימוש מוגבר יותר בבקריות נשים ומיקוד משאבי האכיפה בקווי תחבורה מועדים להפליה. כן נדרש שיתקיימו בקרות גם בתחנות העלייה עצמן, כדי לבחון קיומם של אמצעי כפייה ולחץ כבר בשלב זה.

מקרי הפרדה:

- **האברך שכינה חיילת "פרוצה" בקו מהדרין הורשע בהטרדה מינית:** האירוע התרחש בדצמבר 2011, כשחיילת בפיקוד מרכז בנווה יעקב, לבושה מדים, עברה לחלק הקדמי של אוטובוס 49א' (קו שבעבר פעל כ"קו מהדרין"). נוסע חרדי קרא לעבר החיילת "פרוצה, שיקסע, אין לך כבוד, את עומדת בין אברכים וזו בושה". הפרקליטות העמידה לדין פלילי את הנוסע בגין הטרדה מינית. בית המשפט קבע כי מדובר "בהתנהגות שהיא חלק ממשנה סדורה, אידיאולוגיה המדירה נשים באשר הן מחלקים מן המרחב הציבורי" וכי ההתנהגות מהווה הפרה של החוק למניעת הטרדה מינית. על הנאשם נגזרו מאסר על תנאי וקנס².
- **"עברתי חוויה משפילה באוטובוס של חרדים":** בינואר 2013 עלתה אשה על קו 555 מירושלים לערד. בתחילה הנהג סירב לפתוח עבודה את הדלת הקדמית. כשנכנסה הביטו בה הנוסעים החרדים בעוינות, והנהג הודיע להם שמיד אחרי שהיא תשלם היא תיכנס מהדלת האחורית. בעודה מחפשת מקום ישיבה, הופנו אליה קללות וכינויים פוגעניים - כגון שיקסע, מפגע, נאמר לה שהיא לא מכבדת את הזכויות של החרדים, שהיא אינה יהודייה. למרות שהתיישבה מאחור, גידפו אותה לאורך כל הדרך, היא החלה לבכות אך איש לא נחלץ לעזרתה. כך במשך שעה וחצי, עד ההגעה לערד. לפני שירדה, אחד הנוסעים ירק לידה וקיכל אותה³.
- **בחורה בת 22 עלתה על אוטובוס אגד מצפת לאשדוד (קו 985), וסבלה במשך כל הנסיעה מהצקות והטרדות מצד נוסעים חרדים:** "כל

² ת"פ (ירושלים) 53381-12-11 מדינת ישראל נ' שלמה פוקס, הכרעת דין מיום 6.3.14, גזר דין מיום 7.10.14.

³ <http://www.bhol.co.il/Article.aspx?id=49271>

מי שעלה אמר לי לעבור אחורה, לא הסכמתי. הם צעקו שיש להתפלל את תפילת הדרך ממש חזק כי יש טומאה באוטובוס". הנהג לא התערב בנעשה והנוסעת נאלצה להזעיק את המשטרה. בהפסקה בצומת מגידו ירדה הנוסעת מהאוטובוס לדבר עם השוטרים. כשעלתה חזרה, ראתה על המושב שלה פתק שעליו נכתב: 'כולנו יהודים כשרים, אנא עזרי לנו לשמור על כשרותינו ולעבור אחורה, היכן שהנשים יושבות'. בכניסה לאשדוד חיכו ניידות משטרה והנוסעת מסרה את עדותה⁴.

- **"נדרשתי לעבור אחורה באוטובוס לאשדוד":** חרדית תושבת צפת דיווחה ששני חרדים צעקו עליה ועל אשה נוספת לעבור לספסלים האחוריים באוטובוס קו 985 מצפת לאשדוד, אך שתיהן סירבו. "זו היתה נסיעה איומה, אבל אני שמחה שעמדתי על שלי". אגד טענה כי המקרה לא חייב התערבות של הנהג⁵.
- **המשטרה עצרה נערים שניסו לגרום לאשה לעבור לספסל האחורי:** שני נערים קטינים ביקשו מנוסעת בקו 59 של אגד בירושלים לעבור למושב האחורי, משום שמדובר ב"קו מהדרין". המשטרה הגיעה למקום ועצרה את השניים⁶.
- **נוסע חרדי ביקש מאשה לעבור למושב האחורי:** ברחוב כנפי נשרים בירושלים עלתה אשה חילונית לאוטובוס והתיישבה בקדמתו. גבר חרדי ניגש אליה, העיר לה על המעשה ודרש ממנה לעבור לספסלים האחוריים. גבר חילוני שהיה במקום התערב בנעשה והאירוע הפך לתגרה במהלכה נפגע הנוסע החרדי⁷.
- **תושבת צפת הותקפה כשנסעה באוטובוס בגלל לבוש לא צנוע:** נוסעת חרדית היכתה נוסעת אחרת לאחר שהבחינה שהיא לובשת גופייה וגיינס. לטענת הנוסעת המכה, הלבוש גרם לנהג האוטובוס לחטוא.

⁴ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4345900,00.html>

⁵ <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4347506,00.html>

⁶ <http://www.bhol.co.il/Article.aspx?id=57121>

⁷ http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4415385,00.html?utm_source=mivzakimnet&utm_medium=ticker&utm_campaign=mivzakimnet_

הנפגעת פונתה לבית החולים עם חבלות יבשות. הנוסעת שהוכתה מספרת: "הנהג ראה שתוקפים אותי והמשיך בנסיעה"⁸.

• **קו ישיר לחרדים לחוף הים המופרד באשדוד:** אגד אמנם הצהירה שהקו מיועד לנשים ולגברים, אך בפועל נוסע לחופים מופרדים ומשרת בכל פעם רק גברים או רק נשים⁹.

• **קווי אוטובוס שמדלגים על שכונות שבהן עלולות לעלות נשים לא צנועות:** כשחברות אוטובוסים רוצות "להכשיר" קו, הן פשוט מדלגות על תחנות שבהן עלולות לעלות נשים לא צנועות, למשל תחנות באוניברסיטת בר אילן, שם עלולה לעלות אוכלוסייה "לא רצויה". כך לגבי קו 292 של חברת דן מפתח תקווה לבני ברק וכך לגבי קו 319 של חברת אגד מרחובות לבני ברק. משרד התחבורה בתגובה: "התושבים הניזונים מחלופות נסיעה רבות"¹⁰.

• **שלטי הפרדה בתחנת האוטובוס שבדרך לקבר רחל:** בתחנת אוטובוס לקבר רחל פורסמו שלטים הקובעים: גברים מקדימה ונשים מאחור¹¹.

• **הטרדה בקו 972:** בחודש יולי 2013 עלתה נוסעת על קו 972 בחיפה והתיישרה בחלק הקדמי של האוטובוס. אחד הנוסעים ביקש ממנה לעבור אחורה. הנהג אמנם סירב לבקשת הנוסע להורות לנוסעת לעבור לאחור אבל גם ציין שהחוקים והתקנות מורים לו לא להתערב.

• **נוסעים חרדים דחפו חיילת החוצה מאוטובוס:** חיילת בחיל האוויר שעלתה לקו 980 של נתיב אקספרס נדחפה בידי כמה גברים חרדים במהלך הנסיעה, בשל העובדה שישבה בקדמת האוטובוס. החיילת נאלצה להמשיך לנסוע בקו אחר. החיילת: "אני משרתת שנתיים לטובת המדינה ואזרחיה, ומקבלת יריקה בפרצוף בתמורה"¹². המרכז הרפורמי

⁸ <http://www.nrg.co.il/online/54/ART2/513/177.html>

⁹ <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4408684,00.html>

¹⁰ <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=999050>

¹¹ http://img2.timg.co.il/forums/1_172002274.jpg

¹² <http://www.news1.co.il/Archive/001-D-355213-00.html>

פנה בעקבות מקרה זה לחברת נתיב אקספרס בדרישה שיובהר לנהגים שחלה עליהם חובה להתערב לטובת הנוסעת במקרה של הטרדה.

טיפול המרכז:

המקרים הנזכרים העלו כי עמדת אגד הינה שנהגי האוטובוס מונחים שלא להתערב בסידורי הישיבה ורק במקרה קיצון, כאשר יש כפייה ממשית, הגובלת באלימות, על הנהג להתערב. נוכח העובדה שמדיניות זו אינה עולה בקנה אחד עם פסק הדין בבג"ץ 746/07 רגן נ' משרד התחבורה, פנה המרכז הרפורמי בפברואר 2013 ליועץ המשפטי של אגד, במכתב שבו הובהר כי הנהג מחויב להתערב בכל מקרה שבו נוסעת מוטרדת, ובאם הוא אינו עושה כן, הוא פועל בניגוד גמור לדין. לכן, ביקשנו לחזור ולהפיץ בקרב הנהגים באופן מיידי הנחיות הקובעות באופן שאינו משתמע לשתי פנים כי במקרה שבו הנהג מבחין בהטרדה של נוסעת בנוגע למקום הישיבה שלה, עליו להתערב ללא שיהיו לטובתה, ולהבהיר לנוסעים המטרידים כי זכותה של הנוסעת לשבת בכל מקום באוטובוס וכי הטרדת נוסעת בעניין הינה עבירה פלילית. כמו כן, דרשנו הפעלת בקרה מוגברת בקווים בעייתיים, דוגמת הקווים לערד (555/554) או הקו לצפת (985/954/982), על מנת לוודא כי הנהגים בקווים אלה עומדים בדרישות הדין, ונקיטת צעדים נגד נהגים שאינם פועלים כראוי. המרכז הרפורמי שלח מכתב דומה גם בעניין המקרה בקו 972, בו צוין שהנהג אינו על תקן כוח או"ם ניטרלי, אלא מתפקידו להתערב באופן אקטיבי לטובת נוסעות מוטרדות.

בעקבות הפרסומים על ביטול תחנות בהן עלולה לעלות אוכלוסייה שאינה חרדית, פנה המרכז הרפורמי למשרד התחבורה והבהיר שביטול תחנות בעקבות לחץ של נוסעים חרדים, המבקשים לשמר קו כקו לנוסעים חרדים בלבד, הינו בלתי חוקי. משרד התחבורה נדרש להורות לחברת דן לחזור בה מהחלטתה לבטל את תחנת העצירה באוניברסיטת בר אילן.

פסקי דין בתביעות קטנות שהגישו נשים בשל הפליה:

- בנובמבר 2012 עלתה א' על אוטובוס סופרבוס מספר 11 בבית שמש. כשעצר האוטובוס בתחנה, סירב הנהג לפתוח את הדלת הקדמית וסימן

לה לעלות לאוטובוס מהדלת האחורית. לבסוף, פתח הנהג את הדלת הקדמית וכשהיא עלתה לאוטובוס, צעק עליה, "גרמת לי לפתוח את הדלת הקדמית בשביל 4.10 שקלים?!". המרכז הרפורמי סייע לא' להגיש תביעה לפיצוי נגד חברת סופרבוס ונהג האוטובוס. בחודש יולי 2013 הגיעו הצדדים להסדר גישור, על פיו תנצל חברת סופרבוס בפני א' על הפגיעה ותשלם לה סכום של 3,500 ש"ח. שקלים סופרבוס התחייבה להשקיע בהדרכת הנהגים וכן לאפשר לא' להרצות בפני נהגי החברה. בחודש אוגוסט 2013 שוחחו א' ועורכת דין מטעם המרכז הרפורמי עם נהגי חברת סופרבוס בנוגע לחובת הנהגים להגן על זכותן של נשים לעלות מהדלת הקדמית ולשבת בחלק הקדמי של האוטובוס.

- באוקטובר 2012 עלתה נ' על קו 480 בירושלים. היא ביקשה להתיישב במושב השני שאחרי הנהג. גבר חרדי שישב בצמוד למושב הפנוי שבו רצתה לשבת, החל לצעוק עליה והתיישב כך שהוא תופס את שני המושבים, תוך שהוא צווח "אשה לא תשב לידי, זה אסור". נ' פנתה לנהג כמה פעמים בבקשה שיוורה לנוסע לפנות את המושב הפנוי, אולם הנהג כלל לא התייחס. המרכז הרפורמי סייע לנ' להגיש תביעה לפיצוי נגד חברת אגד ונהג האוטובוס. בדיון שהתקיים באוקטובר 2013 הציע השופט ששני הצדדים יבהירו שלא התכוונו לפגוע זה בזה ויסכימו על הצורך וההכרח לכבד את הדין והפסיקה בנושא איסור הפרדה בין גברים ונשים והצדדים קיבלו את ההצעה.

מקרי הפרדה:

- **הפרדה בטיסת אל על בערב ראש השנה:** טיסת אל על מניו יורק לישראל יום לפני ראש השנה עוכבה למשך 20 דקות בשל סירוב של חרדי לשבת ליד אשה. המקרה גרם עוגמת נפש קשה לאשה שהנוסע סירב לשבת לידה, והיא כתבה בהרחבה על רשמיה מהמקרה¹³.
- כמה שעות מאוחר יותר באותו יום, בטיסת אל על נוספת מניו יורק לישראל, נוסעים חרדים סירבו לפני ההמראה לשבת ליד נשים, עמדו במעברים וגרמו לעיכוב בהמראה. הם פנו לנוסעים והציעו להם כסף כדי שיסכימו להחליף איתם את מושבם. הדיילים הדגישו בפני הנוסעים כי אינם חייבים להחליף מקומות, אך יחד עם זאת הכריז הקברניט כי במידה וכולם ימשיכו לעמוד הטיסה לא תצא. אחת הנוסעות סיפרה כי לפני ההמראה הוצע לה להיפרד מבן זוגה, אך היא סירבה. לבסוף ישב לידה גבר חרדי בהמראה, וברגע שנכבו נוריות הבטיחות, הוא עבר לעמוד במעבר. הנוסעים סיפרו כי במשך הטיסה המעברים היו מלאים בנוסעים שהתפללו, מה שהפך לדבריהם את הישיבה במטוס ל"סיוט"¹⁴.
- **טיסה עוכבה בגלל סירוב לישיבה מעורבת:** קבוצת נוסעים חרדים עוררה מהומה בטיסת דלתא איירליינס שהמריאה מארצות הברית לישראל. הנוסעים, שלא רצו לשבת במקומותיהם על יד נשים, העדיפו לרדת מהמטוס¹⁵. ירידת הנוסעים עיכבה את המראת המטוס בשל הצורך לאתר את מטענם.
- **עיכוב נוסף בטיסה בשל סירוב לשנת ליד אשה:** ביום 20.12.14 עוכבה טיסה של חברת דלתא מניו יורק לישראל בשל סירוב של נוסע חרדי לשבת ליד אשה. נוסעים סירבו להחליף את מקומם כמחאה על הסיורב לשבת ליד אשה. לבסוף נמצא נוסע שהסכים להחליף את מקומו¹⁶.

¹³ <http://tabletmag.com/scroll/185506/orthodox-man-refuses-to-sit-next-to-feminist-activist-on-airplane>

¹⁴ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4574550,00.html>

¹⁵ <http://www.themarker.com/news/1.2463912>

¹⁶ [/http://www.timesofisrael.com/flight-delayed-as-haredi-men-refuse-to-sit-next-to-woman](http://www.timesofisrael.com/flight-delayed-as-haredi-men-refuse-to-sit-next-to-woman)

בעקבות מקרים אלה ומקרים נוספים שדווח למרכז על ידי מקבלי העדכן השבועי, הפיץ המרכז הרפורמי נייר עמדה לחברות התעופה השונות. בנייר העמדה הבהיר המרכז הרפורמי כי בקשה של גברים חרדים שלא לשבת ליד נשים, אף אם היא נובעת מטעמי צניעות גרידא ובשל איסור הלכתי המוטל עליהם, משדרת לציבור הנשים, כי הן בגדר אובייקט מיני שעל הגברים להתרחק ממנו. בקבלת שירות ציבורי, דוגמת טיסה, עומדת לציבור הנשים הזכות ליחס שווה, אשר אינו מתייג אותן על פי מינון.

לפיכך, הובהר בנייר העמדה כי דיילי המטוס אמורים להבטיח שנשים לא ינושלו ממקומן בשל דרישות של נוסעים חרדים, בדיוק כפי שנהג אוטובוס מחויב להגן על זכויות נוסעות לשבת בכל מקום באוטובוס, ולמנוע מנוסעים להקימן ממקומן. הדיילים אינם יכולים לנקוט מדיניות של אי-התערבות, אלא עליהם לפעול באופן אקטיבי על מנת לוודא שזכויות הנשים במטוס נשמרות. עוד צוין בנייר העמדה כי על חברות התעופה להבהיר לנוסע החרדי כי הוא לא יוכל לבקש לשנות את מקומו לאחר העלייה למטוס אך ורק בשל רצונו לא לשבת ליד אשה. על חברות התעופה להבהיר עוד לנוסעים כי נוסע שיסרב לשבת במקום שהוקצה לו ובשל כך יעכב את המטוס, יורד מהטיסה, יפסיד את כרטיס הטיסה ולא יקבל החזר על כספו, והוא אף עלול להיות חשוף לתביעות אזרחיות מצד נוסעים אחרים, בשל עיכוב הטיסה והפרת תקנות הבטיחות.

אין מניעה שתהיה התארגנות קהילתית של המגזר החרדי, במסגרתה נוסעים יתארגנו מראש על מנת להזמין מקום על הטיסה ליד בני מינם, או לחילופין, שגבר חרדי המבקש להבטיח שלא יישב בצמוד לאשה בטיסה ירכוש מושב במחלקת עסקים המרווחת יותר.

חוזר מנכ"ל המשרד לשירותי דת

בפברואר 2013, בעקבות הדיונים של הצוות הבין-משרדי בנושא הדרת נשים בראשות השרה לימור לבנת, פורסם חוזר מנכ"ל בנושא טקסי הלוויה, הקובע כך:

א. **הספד נשים** - חברות הקדישא יאפשרו לכל אדם המעוניין בכך, נשים וגברים כאחד, להספיד את המת, במהלך טקס הלוויה, בכל מקום ברחבי בית הקברות בו נישא ההספד, בכפוף להסכמת המשפחה.

ב. **הליכה אחר הנפטר** - חברות הקדישא יאפשרו לכל אדם, נשים וגברים כאחד, ללכת אחר הנפטר במהלך מסע הלוויה, זולת אם הביעה המשפחה את רצונה המפורש לנהוג אחרת.

ג. לא תונהג כל הפרדה בין גברים לנשים במהלך טקס הלוויה על שלביו השונים. בהתאם לכך לא יוצבו ברחבי בית העלמין שלטים קבועים שנועדו להכווין נשים וגברים להיפרד זה מזה. כמו כן, לא יוצבו מחסומים אחרים כלשהם, קבועים או ארעיים, שנועדו ליצור הפרדה כאמור.

ד. על אף האמור בסעיף (ג) לחוזר זה, במקרים בהם הביעה המשפחה את רצונה המפורש בקיומה של הפרדה בין נשים לגברים בשלבים שונים של טקס הלוויה, חלקם או כולם, רשאית החברה קדישא לסייע בידי המשפחה ולהכווין את באי הלוויה לפי בקשתה. זאת, בין היתר על ידי שימוש בשילוט ארעי שיוסר מיד עם סיום טקס ההלוויה.

ה. התנהגות שלא ברוח חוזר מנכ"ל זה עשויה להוות עילה לנקיטת צעדים כנגד החברה ובכלל זה ביטול רשיון הקבורה או אי חידושו, לפי העניין.

הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה

בהעדר טעם הלכתי מובהק וחד-משמעי להורות על הפרדה בין גברים לנשים מהווה ההפרדה הפליה פסולה המביאה לכדי כפייה על היחיד לצייט לנורמות הלכתיות שאינן מקובלות עליו.

על המשרד לשירותי דת להבטיח כי יינקטו הצעדים הבאים:

א. על חברות הקדישא להסיר כל שילוט קבוע, מחסום או מכשול אחר שנועד להכווין נשים וגברים לעמוד בנפרד או ללוות את הנפטר ולהספידו בנפרד. קיומם של שלטים או מכשולים עשוי להתפרש כהוראה מחייבת, אף אם יתלווה אליו הסבר כי מדובר בהמלצה בלבד.

ב. אם ההפרדה מתבקשת באופן מפורש על ידי המשפחה, והדבר דרוש כדי להיענות לרצונה, רשאית החברה לפנות אל באי בית העלמין ולבקשם לנהוג כך בנימוס, ולכל היותר להיעזר בשלטים ארעיים המורים על הפרדה לבקשת המשפחה. יש להקפיד ולהסיר שלטים אלו מיד עם תום ההלוויה.

ג. נציגי החברה קדישא יימנעו מלהורות על עמידה נפרדת בשלבי הטקס השונים או על צעידה נפרדת בזמן מסע ההלוויה. עוד יימנעו מלפנות למשפחה ולהמליץ בפניה על הנהגת הפרדה, וזאת בשים לב לרגישות השעה ולמצוקה בה שרויים האבלים.

ד. החברה קדישא תאפשר לכל אשה המבקשת על דעת משפחת הנפטר לשאת הספד, לעשות כן, ולא תמנע זאת בכל אחד משלבי ההלוויה.

ה. במקום ניהול טקס ההלוויה ("כיפה") לא תכפה החברה קדישא ולא תבקש, תעודד או תציע לנשים וגברים לעמוד בנפרד. החברה קדישא תקפיד על כך שבמהלך מסע ההלוויה אל הקבר יהיו רשאים המלווים לנהוג על פי רצונם וללא הבחנה בין גברים ונשים.

תביעות להסרת שלטי הפרדה בבתי עלמין

המרכז הרפורמי יחד עם התוכנית לזכויות אדם בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, קיים מעקב אחר ההוראה להסיר את שלטי ההפרדה בבתי עלמין. במסגרת זו נסקרו כמה בתי עלמין, ובמקומות שנמצאו בהם שלטי הפרדה נעשתה פנייה הן לחברות הקדישא והן למשרד לשירותי דת.

בחלק מהמקומות הוסרו שלטי ההפרדה, אולם שתי חברות קדישא סירבו להסיר את שלטי ההפרדה - חברה קדישא קהילת ירושלים וחברה קדישא רחובות - ונקטו טקטיקות שמטרתן להתחמק מהחובה להסיר את השלטים.

בירושלים הוסיפה החברה קדישא בטופס הזמנת קבורה סעיף שבו צוין: "כמו"כ נאמר לי כי באפשרותי לבקש מנציג החברה קדישא להסתיר את שלטי הגברים נשים בבית הלוויות בזמן הלוויה, ואין לי התנגדות להימצאות השלטים", דהיינו הפכו את היוצרות בקביעת ברירת מחדל של הפרדה במקום שוויון.

ברחובות הציבו שלטים בהם מצוין "גברים - למעוניינים" "נשים - למעוניינים" וכן שלט נוסף עליו כתוב "לידיעת הציבור, כל אדם רשאי לעמוד בכל מקום שיבחר במהלך הטקס. אין באמור בשלטים כדי להוות הנחיה או הוראה מכל סוג שהוא".

נוכח סירוב שתי החברות להסיר את שלטי ההפרדה, כהוראת חוזר המנכ"ל ודו"ח היועץ המשפטי לממשלה, הגיש המרכז הרפורמי, יחד עם התוכנית לזכויות אדם באוניברסיטת תל אביב, תביעות שבהן הן נדרשות להסיר את השלטים.

בדיון שהתקיים בתביעות בחודש נובמבר 2014 בבית משפט המחוזי בירושלים הציע השופט הסדר לפיו החברות יסירו את שלטי ההפרדה ויתקינו במקום שילוט אלקטרוני שבו ניתן יהיה לרשום לפי בקשה מפורשת של משפחת הנפטר אינדיקציה למקומם של הנשים ושל הגברים. השילוט יופעל רק במהלך טקס הלוויה הספציפי, וגם בטופס שעליו חותמת המשפחה יובהר שלא מתקיימת במקום הפרדה אלא לבקשה מפורשת של המשפחה.

בדיון שהתקיים בחודש מרץ 2015 הסכימו הצדדים להצעת בית המשפט ולחברות קדישא ניתנו 45 יום על מנת ליישם את ההסדר.

בקשת רשות ערעור בעניין הפרדה בבית עלמין

בדו"ח הקודם דיווחנו על תביעה קטנה שהגישה ס' בגין דרישה לעמידה נפרדת של נשים וגברים בהלוויה של חבר, שבה נכחה - דרישה שהפנה הרב שניהל את טקס ההלוויה. בין הנשים לגברים הפרידו אדניות גדולות, ושילוט כיוון את הנשים לצד אחד ואת הגברים לצד שני. התביעה הועברה לבית משפט השלום, אשר דחה את התביעה בלא לשמוע ראיות. בית המשפט אמנם הורה על הסרת השלטים בבית העלמין אך קבע כי אין בבקשת הרב לעמוד בהפרדה, משום הפליה נגד נשים. המרכז הרפורמי הגיש על פסק דין זה ערעור לבית המשפט המחוזי. למרבה הפלא אף בבית המשפט המחוזי נדחתה התביעה, ונקבעו בו קביעות הסותרות את דו"ח היועץ המשפטי לממשלה, מהן משתמע כי בקשה להפרדה אינה מהווה הפליה כל עוד היא לא נעשית בכפייה וכל עוד המופלה אינו מתנגד לה באופן אקטיבי. המרכז הרפורמי הגיש בקשת רשות ערעור על פסק הדין לבית המשפט העליון. בית המשפט העליון קבע כי הבקשה תידון בפני הרכב שופטים ביוני 2015.

מקרי הפרדה:

- **"ברזיות לנשים" בבית העלמין.** בבית העלמין בקריית גת נתלו על הברזיות שלטי הפרדה לגברים ולנשים. מהמשרד לשירותי דת נמסר בתגובה כי "השילוט אינו במקומו והורנו להסירו"¹⁷.
- **הפרדה בין נשים לגברים בבית העלמין בצפת:** בבית העלמין הישן בעיר נקבעו דרכים שונות לגברים ולנשים. מבקרים במקום טענו כי ההפרדה מונעת מנשים להגיע אל חלק מהקברים במקום¹⁸.
- **הפרדה בין נשים לגברים בבית העלמין ביקנעם:** ביקנעם עילית מבקשים מהנשים בבית העלמין "לא להתערב עם הגברים", על מנת "להוסיף כבוד לנפטרים". במקרה שאירע ביום 3.9.14 השתתפה אשה בהלוויה בבית העלמין ביקנעם. לפני תחילת הטקס ברחבת ההספדים,

¹⁷ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4343570,00.html>

¹⁸ <http://www.mako.co.il/news-social-news/Article-4063b0065ac4341004.htm>

<http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4471939,00.html>

צעק האדם שניהל את הטקס "גברים בצד אחד, נשים בצד השני". במקום גם היו שלטים המראים היכן אזור הגברים והיכן אזור הנשים. מדובר במשפחה שאינה דתית והדבר לא נעשה לבקשתה. בעקבות המקרה, פנה המרכז הרפורמי למועצה הדתית אשר השיבה כי הקריאה להפרדה נעשתה על ידי עובד חברה קדישא

"בתום לב ומתוך הרגל" וכי עובדי החברה קדישא יונחו שאסור להם לקרוא להפרדה בהלוויות. כמו כן צוין כי שלטי ההפרדה הוסרו.

- **הפרדה בבית הקברות הצמוד לכנסת ישראל:** בבית העלמין בגבעת רם בירושלים הותקנו מחיצות הפרדה בין המינים. העירייה הודיעה כי "ניתנה הוראה לפרק את המחיצות"¹⁹.

- **הפרדה בבית העלמין סגולה בפתח תקווה:** בבית העלמין סגולה מצאו דרך מקורית לעקוף את ההוראות לגבי הסרת שלטי הפרדה. שלטי "גברים" ו"נשים" משני צדי בית ההספדים הוסרו. במקומם, הוצבו בשתי הכניסות סלסלות ובהן כיפות לגברים וכיסויי ראש לנשים, כשמעל הסלסלות הוצב שלט "כיסויי ראש **נשים**", "כיסויי ראש **גברים**". המרכז הרפורמי, יחד עם התוכנית לזכויות אדם באוניברסיטת תל אביב, פנה בעניין לחברה קדישא וציין כי זו דרך לעקוף את האיסור על שלטי הפרדה, ויש להסיר לאלתר את השלטים.

¹⁹ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4459943,00.html>

הפרדה וצניעות בסניפי קופות החולים

הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה

1. הפרדה בקופות החולים נועדה למנוע את עצם השהות המשותפת של נשים וגברים במקום ציבורי כמו סניף קופת החולים או את הכניסה בצוותא אליו. זאת מטעמים של הקפדה דתית יתרה בנושאי צניעות. בכך, דומה הדרישה להפרדה בסניפי קופת החולים לדרישה להפרדה בכל מקום ציבורי אחר. הואיל וההפרדה אינה מבוססת על דבר מה באופיו ובמהותו של סניף קופת החולים, מהווה ההפרדה המונהגת הפליה פסולה על בסיס מין (למעט מצב בו טיפול רפואי מסוים מצדיק הגנה על צנעת הפרט של המטופלים). התכלית העיקרית להנהגת הסדרי הפרדה היתה היענות לרצונותיו של ציבור הלקוחות החרדים. הרצון בהפרדה מצדה של הקהילה החרדית אינו יכול להצדיק את הנהגתה של הפרדה במרחב הציבורי כשהדבר אינו מתחייב מאופיו ומהותו של השירות. לפיכך, אין להתיר כל הפרדה בין נשים לגברים בסניפי קופות החולים, מקום בו ההפרדה אינה מתחייבת מאופיו ומהותו של הטיפול הרפואי הנבחן.

2. עקרונות ההסדר אותו ראוי להנהיג, על פי עמדתו של הצוות:

א. יופסק הנוהג של הפרדת אזורי ההמתנה. בהתאמה, יוסרו כל השלטים המכווינים נשים וגברים לשיבה נפרדת.

ב. אין לקבוע כניסות נפרדות לנשים ולגברים. כל הכניסות אל המרפאה צריכות להיות פתוחות לכל באי המרפאה. יש ללוות את השינוי ביידוע והסבר לציבור הרחב.

ג. אין לאפשר שעות קבלה נפרדות לגברים ולנשים אלא אם הדבר הכרחי כדי להבטיח הגנה מרבית על צנעת הפרט של מטופלים לגבי טיפולים רפואיים מסוימים (כגון תורים נפרדים לפיזיותרפיה).

ד. אין לקיים סניפים הפועלים במתכונת של בניינים נפרדים צמודים זה לזה.

ה. כל בקשה לחרוג מעקרונות אלו מחייבת פנייה מקדימה ומנומקת לסמנכ"ל לפיקוח ובקרה על קופות החולים במשרד הבריאות, אשר יבחן את הבקשה ויחליט בה לאחר היוועצות עם היועץ המשפטי לממשלה או מי שמינה לכך.

חוזר סמנכ"ל משרד הבריאות בנושא הפרדה

בעקבות דו"ח היועץ המשפטי לממשלה, פרסם משרד הבריאות בחודש יוני 2013 חוזר בנושא הדרת נשים, שקבע כדלקמן:²⁰

א. קופות החולים לא יספקו שירותים תוך הנהגת הפרדה בין גברים לנשים. ייאסר כל מאפיין או סממן של הפרדה, לרבות כזה המתאפשר בהתאם לסעיף קטן (ב) ביחס למתקנים קיימים ובכפוף למגבלות המפורטות להלן.

ב. לעניין שירותים הניתנים כבר היום במתכונת של הפרדה, על קופות החולים לפעול בהקדם האפשרי כמפורט להלן:

- בכל מרפאה שיש בה אזורי המתנה נפרדים ייתווסף אזור המתנה "מעורב" בגודל משמעותי. צוות המרפאה יבטיח גישה חופשית לאזור המתנה זה, ללא ניסיון ישיר או עקיף למנוע גישה של מטופלים לאזור זה. שילוט מתאים יציין את קיומו של אזור ההמתנה המעורב.
- במרפאות שיש בהן כניסות נפרדות לגברים ונשים, תתאפשר כניסה של גברים ונשים משתי הכניסות, תוך שילוט מתאים המציין את השינוי בהסדרים, או שתיקבע כניסה משותפת אחת לגברים ונשים.
- במבנים נפרדים המיועדים לגברים בלבד או נשים בלבד - על קופות החולים להציג למשרד הבריאות תוכנית המיועדת לביטול הדרגתי של ההפרדה, ובלבד שהמהלך ייפרס על פני תקופה שלא תעלה על שנתיים מיום הנחיה זו.

²⁰ http://www.health.gov.il/hozer/SBN03_2013.pdf

- לא תתאפשרנה שעות קבלה נפרדות של נשים וגברים באותה מרפאה.

- קופה המבקשת כי תאושר לה חריגה מהנחיה זאת, תפנה מראש לסמנכ"ל לפיקוח ובקרה על קופות החולים בבקשה מנומקת, אשר יבחן את בקשתה ויחליט בה לאחר היוועצות עם היועץ המשפטי לממשלה או מי שהוא מינה לכך. בקשה כזאת לא תאושר, אלא במקרים חריגים, מוגבלים ולפרקי זמן מוגבלים.

בעקבות דו"ח היועץ המשפטי לממשלה וחוזר סמנכ"ל משרד הבריאות שנכתב בעקבותיו, ועקב פניות של המרכז הרפורמי, הוסרו במהלך תקופת דו"ח זה שלטי ההפרדה בסניפי קופות החולים בבית שמש ובירושלים.

חוזר סמנכ"ל משרד הבריאות בנושא צניעות

כפי שדווח בדו"חות הקודמים, במספר סניפי קופות החולים בבית שמש ובירושלים מוצבים שלטים המבקשים מהמטופלים להתלבש בלבוש צנוע.

נוסף לשלטי הצניעות, נדרשים הלקוחות המגיעים לסניפי קופות החולים בשכונות חרדיות להגיע בלבוש צנוע כתנאי לקבלת שירות רפואי, כמפורט להלן:

- **קופת חולים מאוחדת:** סניף שבטי ישראל וסניף ברוכים בירושלים - בעת קביעת תור במוקד הטלפוני של הקופה (3383*), מתבקשים הלקוחות להגיע לסניף בלבוש צנוע. הובא לידיעתנו מקרה של אשה שהגיעה לסניף שבטי ישראל וקיבלה הערה תקיפה על כך שאינה לבושה בצניעות מספקת, מה שגרם לה עוגמת נפש רבה.

- **קופת חולים מכבי:** בסניפי מכבי באשדוד, בעת קביעת תור דרך המוקד הטלפוני של הקופה (3555*) מתבקשים הלקוחות להגיע בלבוש צנוע. כאשר מתקשרים לסניף בני ברק בטלפון 03-5771313 נענים כך: "מכבי שירותי בריאות סניפי בני ברק שלום, כדי לכבד את אורחות חיי התושבים בעיר נודה על הגעה לסניף בלבוש צנוע".

- בחודש יולי 2013 פורסם בכלי התקשורת כי במרפאת הנשים של קופת חולים כללית באלעד סירבה רופאה להעניק טיפול רפואי לאשה שלא היתה לבושה בצניעות מספקת לטעמה של הרופאה²¹.

- בחודש דצמבר 2013 פורסם על פתיחת סניף למהדרין חדש של קופת חולים לאומית בנתניה. יוזם הרעיון צוטט בידיעה כאומר "סוכם על לבוש צנוע לנשים"²².

דרישות צניעות מופנות גם כלפי רופאות וסייעות המועסקות בסניפי קופות החולים:

- רופאה שעבדה בסניף מאוחדת במודיעין עילית נדרשה ללבוש לבוש צנוע כתנאי להמשך עבודתה במקום²³.

- סייעת לרופא שיניים סיפרה כי לקוחות חרדים ביקשו שהרופא יטפל בהם ללא נוכחותה של סייעת.

בעקבות מקרים אלה, פנה המרכז הרפורמי למשרד הבריאות וביקש כי המשרד ינחה את כלל קופות החולים בדבר האיסור להציב דרישות צניעות בקופות החולים - הן למטופלות והן לעובדות. ואכן, בחודש מאי 2014 פורסם חוזר סמנכ"ל לפיקוח על קופות החולים במשרד הבריאות, ובו נקבע:

"יש להסיר כל שילוט שיש בו קריאה/הכוונה/דרישה ללבוש צנוע, ויש להדריך את צוות העובדים כי אין להציב דרישה כזו או להעיר למבקרים על לבושם".

בחודש יולי 2014 הפיצה מ"מ ראש מינהל רפואה במשרד הבריאות חוזר דומה לבתי החולים.

המרכז הרפורמי עקב אחר יישום חוזרים אלה, ובעוד שניתן לדווח על הסרת שליטי הצניעות, הקופות המשיכו להעמיד דרישות צניעות כלפי המטופלים.

²¹ <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000859365>

²² <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4465391,00.html>

²³ www.haaretz.co.il/news/education/1.1602836

- בחודשים יוני - יולי 2014 פנה המרכז הרפורמי לקופת חולים מאוחדת בעניין **דרישת לבוש צנוע ממטופלים** המגיעים לסניף ברמת בית שמש א ולקופת חולים מכבי בעניין דרישה מלקוחות המגיעות לסניף בבני ברק להתעטף בחלוק, אם אינן לבושות בצניעות לדעת העובדים במקום.
- **בסניף ביתר עילית של קופת חולים מכבי צוין במענה הקולי:** "לתשומת לבכם, הסניף ממוקם בעיר חרדית, אנא הגיעו בלבוש הולם". לאחר פנייה של המרכז הרפורמי לסמנ"כלית הפיקוח על קופות החולים, שונה המענה הקולי כך שאינו מציין עוד את הדרישה להגעה למרכז הרפואי בלבוש הולם. כמו כן הקופה התחייבה כי תפעל לרענן את ההנחיה האוסרת על דרישת לבוש צנוע בכלל מתקניה.
- **הדרת נשים בהרצאה בבית שמש בחסות קופת חולים כללית:** ביום 30.12.14 דווח בתוכנית "יהיה בסדר" בגלי צה"ל כי פורסמה מודעה על הרצאה של יוסילה אייזנבך בנושא "כוחה של מלה" בסניף של קופת חולים כללית ברמת בית שמש א' בבית שמש. במודעה, שעליה התנוסס לוגו של קופת חולים כללית, צוין כי ההרצאה היא לגברים בלבד. בתגובה, הודיעה קופת חולים כללית כי המודעה אינה מטעמה, כי הנושא נמצא בבדיקה וכי עובדיה פועלים לפי הוראות משרד הבריאות.

הפרדה במוסדות להשכלה גבוהה

בעקבות החלטת המועצה להשכלה גבוהה משנת 2011 להקים מסלולים ייחודיים לחרדים (מח"ר) במוסדות להשכלה גבוהה, אשר יהיו בהם מסלולים נפרדים לגברים ולנשים, מנהל המרכז הרפורמי לדת ומדינה מעקב אחר המסגרות השונות שהוקמו והסדרי הפרדה הקבועים בהן. עמדת המרכז כפי שהובאה במכתב לשר החינוך ביולי 2013 הינה שנכח החשיבות שבשילוב חרדים בהשכלה ובתעסוקה, ניתן להתיר קיום מסגרות לימוד נפרדות לחרדים רק בהתקיים מספר תנאים:

- קהל היעד של המסגרות הוא אך ורק אוכלוסייה הסובלת מפערי ידע ואשר ללא הפרדה לא תפנה ללימודים גבוהים, דהינו בוגרי בתי ספר

חרדיים בלבד. המועצה להשכלה גבוהה אכן קבעה כי המסגרות יהיו פתוחות רק לבוגרי החינוך החרדי (אם כי נקבעו הוראות מעבר המתירות שיעור של 15% - שהולך ופוחת עם השנים - של תלמידים שלא יבואו מקרב בוגרי מוסדות אלה). נסיונות של בוגרי מערכת החינוך הממלכתי-דתי לדרוש פתיחת מסגרות נפרדות נדחו על ידי בג"ץ בספטמבר 2013, תוך קביעה שיש לשוב ולבחון את ההגדרות לקראת שנת הלימודים הבאה (בג"ץ 5851/13).

- יש לאפשר הפרדה רק בשיעורים פרונטליים ולא במערך השירותים הנלווים (קפטריה, מזכירות, ספרייה). כך אכן החליטה המועצה להשכלה גבוהה בעקבות עתירה לבג"ץ שהגישה קבוצת מרצים בראשית 2015 (בג"ץ 6667/14).
- יש למנוע הסללה של סטודנטיות למקצועות המאופיינים כנשיים וסטודנטים למקצועות המאופיינים כגבריים - יש להציע את המסלולים לבני שני המינים. לפי נתוני המועצה להשכלה גבוהה, כמעט כל המסלולים המוצעים פתוחים בפני נשים ודווקא לגברי מוצע מבחר קטן יותר.
- יש לאפשר את ההפרדה רק במסגרת שנת מכינה (כפי שמתרחש באוניברסיטה העברית) או לכל היותר בלימודי תואר ראשון בלבד - כפי שקבעה המועצה להשכלה גבוהה.
- יש להתיר את ההפרדה רק לתקופת זמן מוגבלת, שכן ההצדקה למסגרות נפרדות חלה רק לצורך גיבוש מאסה קריטית של חרדים לומדים שתקל על השתלבות רבים נוספים והפיכת הלימודים האקדמיים לפעולה שגרתית. לטעמו של המרכז, יש לקבוע תקופה של חמש שנים, שלאחריה יבוטלו המסגרות הנפרדות. המועצה להשכלה גבוהה הצהירה בפני בית המשפט בבג"ץ 6667/14 שהנושא ייבחן שוב במסגרת התכנית הרב שנתית שתידון לקראת 2016.
- הקפדה על זכויות מרצות ובכלל זה מתן אפשרות למרצות ללמד גברים חרדים. במסגרת הדיונים בעתירה בבג"ץ 6667/14, הודתה המועצה להשכלה גבוהה שמרצות אינן מלמדות גברים אבל הצהירה

שלאוניברסיטאות אסור להפלות נשים בעת איוש משרות. כפי שיפורט להלן, בכמה מקרים שבהם טיפל המרכז הרפורמי, דווח על פגיעה במרצות.

הדרת מרצות

• **מכללת צפת והמכללה האקדמית תל אביב יפו:** למרכז הרפורמי נודע²⁴ בחודש מרץ 2013 כי מרצות אינן רשאיות להרצות במסלול המיועד לגברים בלבד במכללה האקדמית צפת. לפי הפרסום, המסלול יפעל בכיתת לימוד נפרדת בבניין נפרד מחוץ לקמפוס המכללה, בסמוך לעיר העתיקה, ירצו בו מרצים גברים, ורכז דתי ילווה את הסטודנטים בכל דבר ועניין. אף במכללה האקדמית בתל-אביב נקבע כי במסלול לסיעוד לגברים, ירצו גברים בלבד. לאור זאת, פנה המרכז הרפורמי למל"ג ולנציבות שוויון הזדמנויות בעבודה במשרד התמ"ת, והבהיר כי אי-העסקתן של מרצות במסלולים אלה מהווה הן הפליה ופגיעה בכבודן בניגוד לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, והן הפרה של חוק שוויון הזדמנויות בעבודה (תשמ"ח-1988). בעקבות הפנייה שינו המכללות את מדיניותן.

• **סמינר הקיבוצים:** בפוסט שהתפרסם בחודש יולי 2014 בפייסבוק ציינה המפרסמת כי היא הגישה מועמדות למשרה חלקית במכללת סמינר הקיבוצים, בעקבות מודעה שפרסמה המכללה. במודעה נכתב: "דרושים/ות מרצים/ות להוראה בתוכנית ייחודית המיועדת למורים מוסמכים במגזר החרדי, להשלמה לתואר B.Ed בחינוך לבית הספר היסודי ולגיל הרך". המודעה כללה פירוט התחומים הרלוונטיים ודרישות התארים, ובסיומה נכתב כי "...המשרה מיועדת לנשים וגברים כאחד". אותה אשה הגישה את מועמדותה למשרה וצירפה את המסמכים הנדרשים. שעות ספורות לאחר שליחת דואר אלקטרוני לכתובת שנמסרה במודעה, נתקבלה תשובה בזו הלשון: "תודה על פנייתך ועל קורות החיים ששלחת. הידע והניסיון שלך בתחום החינוך והמוסיקה אכן חשובים לתוכנית שלנו לגיל הרך. יחד עם זאת, התוכנית מיועדת למורים/ות

²⁴ <http://www.zefat.ac.il/?CategoryID=524&ArticleID=569>

גננים גברים במגזר החרדי, ובהקשר זה יש לנו מגבלת העסקה מגדרית שבוודאי מוכרת לך". המרכז הרפורמי לדת ומדינה פנה למכללת סמינר הקיבוצים בדרישה שתחזור בה ממדיניות ההפליה. בעקבות הפנייה, הודיע סמינר הקיבוצים כי הוא משנה את מדיניותו וכי המשרות יהיו פתוחות לנשים ולגברים כאחד גם כאשר מדובר בתוכניות שבהן לומדים גברים חרדים.

הפרדה בשירותי תרבות, פנאי וספורט

הפרדה בספריות ציבוריות:

- **הפרדה בספרייה ברמת שלמה:** בחודש מרץ 2013 פורסם כי הספרייה העירונית בשכונת רמת שלמה החלה להנהיג שעות פתיחה נפרדות לבנות ולבנים, למגינת לבם של תושבי השכונה. במינהל הקהילתי ברמת שלמה בירושלים אישרו את הפרטים וטענו כי הם כפופים לאגף הספריות בעירייה והם אלו שאמורים לטפל בכך. העירייה: "מבדיקה שערכה העירייה מול הספרייה עולה כי אין כל מניעה לכל תלמיד או תלמידה לבקר בספרייה בכל שעות פתיחתה ללא כל הגבלה"²⁵. המרכז הרפורמי פנה לעירייה בתלונה על כך.
- **ספרייה עירונית ברחוב ירמיהו בירושלים פתוחה בפני גברים בלבד.** בספרייה ברחוב ירמיהו אין שעות כניסה לנשים בכלל. הספרייה ממוקמת במבנה המכיל גם בית כנסת. הספרייה מכילה ספרות תורנית בלבד. דו"ח מבקרת העירייה קבע כי סגירתה של ספרייה עירונית בפני נשים מהווה הפליה אסורה ופוגעת בתדמיתה של העירייה²⁶.
- **הפרדה בספרייה העירונית ברכסים:** בספרייה העירונית ברכסים נהגת הפרדה כפולה: שעות נפרדות לאוכלוסייה החרדית ולאוכלוסייה הכללית והן שעות נפרדות לנשים ולגברים (בימים המיועדים לאוכלוסייה

²⁵ <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4358475,00.html>

²⁶ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4446961,00.html>
<http://www.nrg.co.il/online/54/ART2/455/697.html>

החרדית)²⁷. בישיבת הוועדה לפנייות הציבור של הכנסת מחודש פברואר 2014, הצהיר ראש המועצה המקומית רכסים כי יש הפרדה בשעות הפתיחה של האגף הכללי והאגף החרדי בשל מגבלות תקציב וכוח אדם, אולם הצהיר שבשעות הפתיחה אין מגבלה על זהות הבאים לספרייה, וכל אחד יכול לבוא בשעות המתאימות ולשאול ספרים על פי שיקול דעתו. יחד עם זאת, לא היתה התייחסות לנושא ההפרדה המגדרית.

טיפול המרכז: בעקבות מקרים אלה, פנה המרכז הרפורמי בפברואר 2014 ליו"ר המועצה לספריות ציבוריות. במכתב צוין כי ההפרדה בשעות הפתיחה על בסיס מינם של התושבים פוגעת במטרה שלשמה הוקמו הספריות הציבוריות, כיוון שקביעת שעות נפרדות לנשים וגברים מצמצמת את האפשרות של תושבים לעשות שימוש בספרייה ביום ובמועד המתאימים להם. קביעת שעות נפרדות אינה מאפשרת לבני משפחה - אמהות וילדים, אחים ואחיות - לבקר בצוותא בספרייה. מהידיעות שפורסמו בנושא עולה שתושבים חרדים רבים מתנגדים להפרדה בשעות הפתיחה. לכן נתבקשה המועצה להבהיר לכלל הספריות הציבוריות ברחבי הארץ כי מחובתן לאפשר גישה חופשית לספרייה ללא כל מגבלה מטעמי מין, ובכלל זה לבטל את קיומן של שעות נפרדות לגברים ולנשים.

הדרת ילדות במשחקי כדורסל:

בליגות הילדים בקט-סל לגילאי 10-14 משחקים 5,500 ילדים, מהם רק 16 בנות. בשל מספרן הנמוך של הבנות בגיל זה, הן משתלבות בקבוצות הבנים. נוכח קיומן של קבוצות מעורבות ומאידיך קבוצות דתיות (קבוצות אליצור), קובע סעיף 23 לתקנון וחוקת הליגה לקט-סל לבנים ובנות כך:

"שיתוף ילדות במשחקים

כל קבוצה בקט-סל בנים תוכל לרשום בשורתיה ולשתף בכל משחק שתי ילדות. למשחקים נגד קבוצות אליצור, על הקבוצות להשיג מראש את הסכמת קבוצות אליצור לשיתוף הבנות.

"שחקניות קט-סל בנות לא תוכלנה לשחק בליגה קט-סל בנים באותו יישוב שיש בו גם קבוצות בנות וגם קבוצות בנים, אלא אם האגודה אליה משתייכת קבוצת הבנות תהיה מוכנה לאשר לשחקנית לשחק בבנים (אישור בכתב, ורק עם אישור זה תוכל השחקנית להירשם לקט סל בנים)".

בחודש דצמבר 2012 היה אמור להתקיים משחק בין קבוצת אליצור רעננה לקבוצת מכבי אלפי מנשה במסגרת ליגת הקט-סל האזורית. ואולם, משנוכח מאמן קבוצת אליצור רעננה (שבקבוצתו שיחקו בעיקר ילדים דתיים) שבקבוצה היריבה עומדת לשחק בת - ש' בת העשר - דרש המאמן להוציא אותה מהמשחק, בשל "שמירת נגיעה". מאמן אלפי מנשה סירב לעשות כן, ולפיכך בוטל המשחק. בעקבות זאת, פסק איגוד הכדורסל ניצחון טכני דווקא לאליצור רעננה. האיגוד גם זימן את קבוצת אלפי מנשה לדין משמעתי בשל הפרת התקנון. ואולם, בעקבות הסערה הציבורית שהתעוררה, נדחה הדיון המשמעתי בעניין עונשה של הקבוצה²⁸.

²⁸ <http://news.nana10.co.il/Article?ArticleID=947156>

<http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/426/258.html?hp=1&cat=402&loc=4>

בחודש ינואר 2013 פנה המרכז הרפורמי לאיגוד הכדורסל וציון כי הוראת התקנון, המגבילה את מספר הילדות בקבוצה, ואשר מעניקה זכות וטו לקבוצת אליצור על שיתוף בנות במשחקים, הינה בלתי חוקית בהיותה מפלה ופוגעת בכבודן של נשים. ולפיכך התבקש האיגוד להורות על ביטולה המיידית ולהקפיד על כך שלא תינתן לכל קבוצה האפשרות לפסול שחקניות על בסיס מינן או לסרב לשחק בקבוצה שבה משתתפות בנות, וכן לוודא שלא יוגבל מספר הבנות שישותפו בקבוצת בנים ביישוב שבו אין חלופה הולמת בדמות קבוצת בנות בגיל המתאים.

במקרה נוסף, קבוצת הכדורסל אליצור חשמונאים סירבה לשחק מול הפועל מודיעין מכיוון שמשחקת בה ילדה בת 11. באיגוד הכדורסל העניקו ניצחון טכני דווקא לאליצור חשמונאים²⁹.

לאור הביקורת הציבורית, קיים איגוד הכדורסל דיון בנושא, שבסיומו הוחלט כי החל מעונת 2013/2014 בליגות קט-סל ובליגה לילדים תתקיים הפרדה מוחלטת בין בנים ובנות, כך שיהיו ליגת בנות וליגת בנים, ולא יהיו כלל קבוצות מעורבות - באופן אשר ימנע מבנות המתגוררת ביישובים קטנים שבהם אין די בנות לפתיחת קבוצת בנות לשחק כדורסל. כמו כן, הוחלט כי יבוצע סקר בין כל האגודות בארץ לבדיקת אפשרות לפתיחת ליגת מעורבת בנים - בנות בגילאי קט-סל ללא הגבלת מספר הבנות בקבוצה, ולאחר קבלת תוצאות הסקר תתקבלנה החלטות בעניין.

עוד נקבע כי ועדת חריגים תוסמך לאשר שיתוף שחקניות בנות בליגה קט-סל בנים וליגה ילדים, אך זאת בכפוף לעמידה בתקנון האיגוד הקובע שיתוף ילדות במשחקים נגד קבוצות אליצור רק בהסכמת קבוצות אליצור. במקרה כזה, הקבוצות והשחקניות יצטרכו למלא תצהיר שבו יצוין כי השחקנית מסכימה לכך שבמשחקים של קבוצתה מול קבוצת אליצור שיתופה במשחק יתאפשר רק אם תתקבל הסכמת קבוצת אליצור, וכי היא מתחייבת

לא להעלות כל טענות בעניין זה - דהינו דורשים מילדה המבקשת לשחק להסכים מראש להדרתה ממשחקים מסוימים³⁰.

בפועל, איגוד הכדורסל מנסה לשבץ את הקבוצות כך שקבוצה בה שותפה ילדה לא תשחק מול קבוצת אליצור.

מקרים נוספים:

- **כניסות נפרדות לגברים ונשים במתחם הקרח "ימבקר" בירושלים:**
במתחם ההחלקה על הקרח שפעל במתחם התחנה הראשונה בירושלים בחודשים מרץ-אפריל 2014, התקיימו בחלק משעות היום כניסות נפרדות לגברים ולנשים. הערייה בתגובה: "אפשרנו את פתיחתו בשעות מיוחדות על מנת לתת מענה לכלל האוכלוסייה בירושלים, לאור בקשות שהתקבלו לכך מכלל המגזרים בעיר, ולא רק מהמגזר החרדי, בדיוק כפי שקיים במרבית הבריכות הציבוריות וחדרי הכושר"³¹. יוער כי בניגוד להפרדה בבריכות שחייה אשר בוודאות נכנסת לגדר החריג בחוק המתיר הפרדה, ביחס להפרדה במתחם החלקה מתעורר ספק רב אם הדבר נכלל בגדר החריג.
- **הפרדה בחוגים לילדים וילדות במינהל קהילתי:** בחודש ספטמבר 2014 הופצה חוברת החוגים של מתנ"ס גינות העיר בירושלים. בחוברת צוין כי בשלוחת רחביה של המינהל הקהילתי יתקיימו כל החוגים לילדים בהפרדה בין בנים ובנות. נוסף לכך, לא דובר על חוגים זהים לבנים ולבנות. החוגים המיועדים לבנים היו חוגי אלקטרוניקה, נגרות, שחמט, משחקי חשיבה, כדורגל, משחקי ספורט ולהטוטים. החוגים המיועדים לבנות היו חוגי בלט, מחול מודרני וקלאסי, פלסטלינה מקצועית וציור בשמן. בעקבות פניית המרכז הרפורמי, הופץ פרסום מתוקן, על פיו כל

³⁰ <http://www.ibba.one.co.il/General/Print.aspx?siteID=6&id=5259&type=6>

³¹ <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4497810,00.html>

החוגים מוצעים לבנים ובנות, כאשר תהיה בחירה בין חוגים בהפרדה לחוגים מעורבים.

- **הפרדה בכניסה לגן הלאומי נבי סמואל:** בחודש מאי 2014 נתלו בכניסה לגן הלאומי נבי סמואל שלטי הפרדה המורים על כניסת גברים ועל כניסת נשים. זאת במסגרת הילולה שהתקיימה במקום לרגל יום או מועד הולדתו של שמואל הנביא. ימים ספורים לאחר הילולה, השלטים הוסרו.

הפרדה במקומות נוספים המעניקים שירות לציבור

- **תורים נפרדים לגברים ולנשים בתחנות חלוקת ערכות מגן באשדוד:** מבצע חלוקת ערכות מגן התקיים במהלך חודש נובמבר 2013 בארבעה מוקדים בעיר, בהפרדה בין גברים לנשים³². את החלוקה ביצעו אנשי רשות הדואר, בהנחיית פיקוד העורף ובשיתוף עם אגף הביטחון של עיריית אשדוד. המרכז הרפורמי פנה לשר להגנת העורף, גלעד ארדן, וליו"ר דירקטוריון דואר ישראל בבקשה כי ינחו את תחנות החלוקה לפעול ללא כל הפרדה מגדרית. בעקבות הפרסומים בתקשורת, בוטלה ההפרדה³³.
- **הפרדה במרחב מוגן בזמן מבצע צוק איתן:** במהלך מבצע צוק איתן, בבית הדין הרבני באשדוד הוצבו שלטים המפנים למרחב המוגן ועליהם מצוין כי הוא מיועד לגברים בלבד³⁴. בכניסה למרחב המוגן הוצב שלט נוסף הקובע כי הכניסה לחדר היא לגברים בלבד. המרחב המוגן שהוקצה לנשים נמצא בתוך לשכת הדיינים, הנעולה עם קוד כניסה. האזור שהוקצה לנשים אף לא היה ממוגן ונראה כמו חדר רגיל. זוגות שהגיעו במהלך חודש יולי 2014 לבית הדין הרבני באשדוד גילו לתדהמתם שבמקרה של אזעקת אמת הם יאלצו להיפרד. אחת הנשים דיווחה כי כששהתה במקום בעלה הופנה למרחב המוגן והיא כשאר הנשים לאחד מחדרי הדיונים. הרבנות: "זו יוזמה מקומית, האחראי יענש". בעקבות כך, פנה המרכז הרפורמי למנכ"ל בתי הדין הרבניים, הרב שלמה דיכובסקי, בדרישה לפרסם הבהרה כי חל איסור גורף לקיים הפרדה מגדרית במרחבים מוגנים בבתי הדין. בתגובה נמסר כי על פניו ההפרדה לא התקיימה במתחם המדובר. "השלטים המורים על הפרדה הם מימי מבצע 'עופרת יצוקה', ואיש לא נתן דעתו עליהם מעולם", לשון התגובה.
- **הפרדה במרכזי תקשוב במודיעין עילית:** בראשית שנות ה-2000 החליטה הממשלה על מיזם בשם להב"ה, לצמצום הפער הדיגיטלי

³² <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/520/103.html>

³³ <http://www.ashdodnet.com/mobile/article/50236>

³⁴ <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/280169>

בחברה הישראלית, ובמסגרתו הוקמו מרכזי תקשוב המעניקים נגישות למחשב למי שאין ידו משגת לרוכשו. מרכז להב"ה קיים גם בעיר מודיעין עילית, הפועל בשעות נפרדות לנשים וגברים³⁵. בסוף דצמבר 2014 פרסמה עיריית מודיעין עילית כי יתאפשר רישום מקוון למעונות יום ומשפחתונים של משרד הכלכלה במרכז להב"ה בעיר. הרישום יתבצע אף הוא בשעות נפרדות לנשים ולגברים. הנושא הובא לידיעת המרכז על ידי תושב העיר הרואה בהפרדה האמורה מכשול המוצב בפני משפחה חרדית בבואה לקבל שירות ציבורי.

ב. הצבת דרישות צניעות במרחב הציבורי

הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה

- שלטים הקוראים לנשים לעבור בצד מסוים של הרחוב או להשתמש בחלק מסוים של המדרכה, או שלטים המורים לנשים להתהלך בלבוש צנוע בלבד ברחובותיה של העיר, מתיימרים להגביל את יכולת ההנאה של נשים מהמרחב הציבורי ואת יכולתן להתהלך בו בחופשיות אך בשל היותן נשים. לפיכך, המסר הגלום בשלטים אלה מבטא עמדות מפלות ופסולות. יובהר כי אף שהשלט כשלעצמו אינו מהווה חסם פיזי המגביל בפועל את יכולתן של נשים ליהנות באופן שווה מהמרחב הציבורי או כופה עליהן צורת לבוש מסוימת, תלייתו של שלט כאמור בנסיבות חברתיות המתאפיינות בלחץ חברתי עלולה לגרור ציות שסופו היפרדותן של נשים מגברים ברחובות העיר הלכה למעשה. כן ייתכן מצב שבו נשים יקפידו על לבוש שאינן לובשות דרך כלל בבואן להתהלך באזור מסוים במרחב הציבורי, וחמור מכך, יימנעו לגמרי מלעבור בו.

³⁵ <http://www.modil.org.il/wp-content/uploads/2014/02/%D7%AA%D7%A8%D7%92%D7%95%D7%9C-%D7%9E%D7%95%D7%93%D7%A8%D7%9A-%D7%9E%D7%95%D7%93%D7%A2%D7%94.pdf>

- נוכח חומרת הפגיעה בזכויות האדם הבאה לידי ביטוי בשלטת הקורא להדרת נשים מהמרחב הציבורי או מכוון את ציבור הנשים שלא להשתמש בחלק מהמרחב הציבורי, על הרשות המקומית ככלל להימנע מלאפשר תלייתו של שילוט כזה בתחומה, בוודאי כזה המוצב במרחב הציבורי עצמו. גם בהפעילה את סמכויות האכיפה המסורות לה, על הרשויות המקומיות ליתן משקל נכבד לפגיעה החמורה הנגרמת עקב תלייתם של שלטים מסוג זה ולפעול לפיכך לאלתר ובנחישות לא רק להסרתם מהמרחב הציבורי אלא גם להעמדה לדין של האחראים על הצבתו שלא כדין של שילוט מסוג זה, בהתאם להוראות כל דין.
- נוכח חומרתה של התופעה והחשש מפני התפשטותה, על משרד הפנים להפעיל את סמכויות הפיקוח והבקרה הנתונות בידיו, על מנת להבטיח שהרשויות המקומיות יקיימו את חובותיהן בעניין זה.

תביעה להסרת שלטי צניעות בבית שמש

בדו"ח הקודם, דיווחנו על תביעה שהגיש המרכז הרפורמי נגד עיריית בית שמש בשם ארבע נשות העיר (כולן אורתודוקסיות), שבה נדרשה העירייה לפצות את התובעות בשל מחדלה, שנגרם בכך שנמנעה מלהסיר את שלטי הצניעות הענקיים המוצבים במקומות שונים בעיר. בכתב ההגנה טענה העירייה כי היא נמנעת מלהסיר את השלטים מחשש לתגובתם של גורמים חרדים קיצוניים בעיר, דהינו במאזן הנזקים - הנזק שנגרם לנשות בית שמש כתוצאה מהשלטים לעומת האלימות שתיגרם כתוצאה מהסרת השלטים - הוחלט להיכנע למפירי החוק. דיון הוכחות בתביעה התקיים בחודש יוני 2014. התובעות העידו על הפגיעה שנגרמת להן כתוצאה מהשלטים, ובכלל זה על מעשי אלימות, הטרדות והשפלות מצד גורמים קיצוניים, אשר למעשה הופכת אזורים שלמים בעיר לאזורים שהן מדירות מהם את רגליהן. מטעם הנתבעים העידו מנכ"ל העירייה והדובר שלה. מדבריהם עלה באופן ברור שעיריית בית שמש לא מייחסת משקל לפגיעה בזכויות של נשות בית שמש ושיותר חשוב לה לפנות פסולת בניין מאשר למנוע מקרי אלימות נגד נשים. דובר העירייה אף הגדיל וציין שהתובעות יכלו להימנע מהנזק שנגרם

להן אם הן היו מסירות את הנושא מסדר היום! עוד הסתבר שבעיריית בית שמש לא שמעו על קיומו של דו"ח היועץ המשפטי לממשלה שהורה להסיר את שלטי הצניעות.

בינואר 2015 ניתן פסק דין שקיבל את התביעה במלואה וקבע שמדובר בשלטים מפלים, שפוגעים באופן חמור בזכויותיהן של נשות העיר לכבוד, לשוויון, לחירות אישית ולאוטונומיה. בית המשפט קבע שהעירייה קיבלה החלטה מודעת שלא להסיר את השלטים ובכך בעצם הפקירה את נשות העיר, והעניקה פרס לגורמים האלימים. העובדה שהעירייה לא עשתה כמעט דבר לצורך הסרת השלטים שנתלו שלא כחוק פירושה שהיא התרשלה באופן חמור ולכן עליה לפצות את התובעות בסכום של 15,000 ₪ לכל אחת, בנוסף לתשלום הוצאות משפט בסכום של 8,000 ₪.

- **תקנון היישוב מבוא חורון קובע כללים מפורטים לגבי הלבוש המותר לנשים ביישוב:** תקנון היישוב מבוא חורון דורש מנשים המעוניינות להיקלט ביישוב להתחייב לתקנון צניעות מחמיר ומפורט, הכולל דרישה לכיסוי ראש מלא, חולצות עם שרוולים ארוכים, חצאיות שיכסו את הברך בישיבה ובעמידה, וחולצות אשר מכסות אותן "עד הצוואר"³⁶.
- **רבנים קראו להחרים את הקניון ברמות בשל דרישות "צניעות":** עשרת רבני השכונה הפיצו מכתב לתושבים, הקורא להם להימנע מלרכוש בחנויות הקניון, בשל מה שהוגדר על ידיהם כבעיות צניעות. בין ה"בעיות" שעליהן הצביעו התושבים: המוסיקה החילונית הנשמעת בו הכוללת שירת נשים, החוברות המופצות בקניון, הבובות בדמות נשים המוצבות בחלונות הראווה, ולבושן של המוכרות בחנויות בקניון. הרבנים דורשים כי הקניון יותאם לתפיסתו של הציבור החרדי בעניין צניעות הנשים³⁷. בעקבות הטלת חרם על הקניון על ידי המגזר החרדי בשל טענותיו ל"פריצות", הושגה פשרה בין הנהלת הקניון לבין המוחים החרדים. הפשרה היא כי מוזיקת הרקע שנשמעת בקניון לא תכלול יותר שירת נשים, הנהלת הקניון לא תקיים מופעים לילדים בעלי תכנים שאינם "צנועים", וכן ימונה משגיח שיפקח על הפעילות במרכז הקניון³⁸.
- **הפרדה בטקס חנוכה בבית ספר ממלכתי-דתי:** טקס חנוכה בבית הספר הממלכתי-דתי ממ"ד אתרוג בגבעת זאב שמצפון-מערב לירושלים התקיים במתכונת נפרדת לבנים ובנות - תחילה לאמהות ובנות ואחר כך לאבות ובנים³⁹. מאחר שהאוכלוסייה הדתית לא הומוגנית, קבוצת ההורים "המחמירים" מבחינה הלכתית גורמת להקצנה מצד ההנהלה. לאחר תלונות מצד ההורים, הסכים המנהל שאמהות יוכלו לצפות בבניהן אבל על אבות נאסר לצפות בבנותיהן בטקס.

³⁶ <http://www.nrg.co.il/online/11/ART2/542/602.html>

³⁷ <http://www.nrg.co.il/online/54/ART2/475/510.html>

³⁸ <http://www.kooker.co.il/%D7%90%D7%97%D7%A8%D7%99-%D7%A4%D7%A9%D7%A8%D7%94-%D7%91%D7%A7%D7%A0%D7%99%D7%95%D7%9F-%D7%A8%D7%9E%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%9C%D7%99-%D7%A9%D7%99%D7%A8%D7%AA-%D7%A0%D7%A9>

³⁹ <http://news.walla.co.il/item/2811938>

- **איומים על עוברת אורח בגבעתיים על רקע דרישות צניעות:** תושבת גבעתיים עברה ברחוב בעת קיומה של התקהלות של ציבור חרדי במקום לרגל הילולה של רב בבית העלמין הסמוך, ונחשפה לגידופים ולאיומים בשל לבושה ("תלכי מכאן מהר פרוצה, שלא ירביצו לך")⁴⁰.
- **רכב הושחח בשכונת בית ישראל בירושלים במחאה על לבושן ה"לא צנוע" של בעלות הרכב:** מספר גברים חרדים ניפצו את שמשותיו של רכבן של הנשים ושפכו עליו שמן דגים, ותלו עליו שלט עם הכיתוב "והיה מחנך קדוש". שוטרים שהוזעקו למקום הותקפו אף הם וגם רכביהם הושחחו⁴¹.
- **אשה הותקפה בכיכר השבת בירושלים כיוון שלבשה גיינס:** שני חרדים ירקו על צעירה בכיכר השבת בירושלים וזרקו עליה שקיות זבל מכיוון שלבוש שלה לא היה צנוע מספיק לדעתם. הוגשה תלונה במשטרה⁴².
- **חרדי מאשדוד ירק על בת 15:** נערה אספה את אחותה מהגן באשדוד ולפי החשד הותקפה על ידי חרדי משום שלבשה גופייה וחצאית. וכך סיפרה: "הוא אמר לי 'את לא צנועה, יש פה אנשים שלומדים תורה. תלכי מאחורי הגדר'"⁴³. בשכונת גאולה בירושלים הוצתו תחנות אוטובוס אשר חודשו על ידי העירייה: התושבים טענו כי התחנות הוצתו בשל העובדה שלא הוצבו ספסלים מתקפלים. לדברי גורמים בשכונת מאה שערים, התושבים בשכונה סיכמו עם גורמים בעירייה עוד בטרם החלו עבודות השדרוג של התחנות, שתהיה אפשרות לקפל את הספסלים שיותקנו בתחנות האוטובוס על מנת למנוע מבחורים ובחורות צעירים לשבת בתחנה בלילות שבת ולמנוע מהמקום להפוך לאכסניה להיכרויות בין בנים ובנות⁴⁴.

⁴⁰ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=585246148182266&set=a.125713877468831.9638.124894077550811&type=1&theater>

⁴¹ <http://www.kikarhashabat.co.il/%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%A9%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%A0%D7%A9%D7%99%D7%9D-%D7%9C%D7%90-%D7%A6%D7%A0%D7%95%D7%A2%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%95%D7%AA%D7%A7%D7%A4%D7%95.html>

⁴² <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4405115,00.html>

⁴³ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4411332,00.html>

⁴⁴ <http://www.nrg.co.il/online/54/ART2/486/308.html>

ג. הפרדה באירועים ובכנסים הנערכים על ידי גופים ציבוריים

הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה

א. משרד ממשלתי או גוף ציבורי אחר אינו רשאי לארגן אירוע ממשלתי, ממלכתי או ציבורי שבמהלכו יינקטו צעדים שמטרתם להביא להפרדה בין גברים לנשים. באירוע כאמור עומדת לנשים זכות השתתפות שווה ומלאה בכל היבטיו של האירוע, הן כקהל והן כמשתתפות. אין להציב באירועים אלו שלטים, מחסומים או כל אמצעי אחר הנועד להכווין את הקהל לישיבה נפרדת או להשתתפות נפרדת אחרת באירוע הציבורי.

ב. הדברים אמורים גם באירועים שלגביהם ידוע כי עיקר הקהל שיגיע יהיה דתי או חרדי, או שתוכן האירוע יהיה בנושא דתי. עצם העובדה כי רוב הקהל הצפוי להשתתף עשוי להעדיף הפרדה אינה מהווה הצדקה לנקיטתה.

ג. חריג צר ומוגבל לדברים האמורים יכול שיהיה כאשר מדובר באירוע שמתקיימים לגביו התנאים הבאים במצטבר: האירוע הוא בעל אופי דתי מובהק שעיקרו הוא פולחן דתי או טקס דתי משמעותי אחר, כאשר הרשות סבורה כי רובם המכריע של באי האירוע מתאפיין ברצון בהפרדה. באירוע בו מתקיימים הסממנים האמורים ניתן להעריך בדרגת הסתברות משמעותית כי עוצמת הפגיעה ברגשותיהם הדתיים של באי האירוע, אלמלא יונהגו הסדרי הפרדה, ובשים לב לאופיו הדתי של האירוע, תעלה על רף הסיבולת המצופה בחברה דמוקרטית. יודגש כי אין לאפשר כלל אירוע שממנו מודרות נשים לחלוטין.

ד. כדי להבטיח שהפגיעה בזכויות היסוד לשוויון ולכבוד תהיה מידתית, יש לאפשר הסדרי הפרדה רק באירועים נקודתיים, קצרי מועד ומוגבלים בזמן.

ה. משרד ממשלתי או גוף ציבורי לא ייתן חסותו לאירוע ציבורי המאורגן על ידי גוף אחר הנוקט בהפרדה או בצעדים מפלים אחרים.

1. על מנת להבטיח שעקרונות אלה יקוימו גם על ידי הרשויות המקומיות, על משרד הפנים להנחות בהתאם את הרשויות המקומיות.

הנחיות נוספות

יוער כי עוד ביום 28.12.11 פרסמה נציבות שירות המדינה הנחיה אל המנהלים הכלליים במשרדי הממשלה ויחידות הסמך כדלקמן:

נציבות שירות המדינה תראה בחומרה כל מקרה של הפליה על רקע מגדרי, כגון: תורים נפרדים לגברים ולנשים, הדרת נשים מטקסים ממלכתיים, וכד'. איסור ההפליה כאמור חל בכל תחום ובכל מסגרת ממשלתית, לרבות:

א. בעת מתן שירות לציבור על ידי משרד ממשלתי/יחידת הסמך.

ב. בתוך מתקני הממשלה ובמשרדים ויחידות הממשלתיות.

ג. בטקסים ממלכתיים ובאירועים בחסות הממשלה, לרבות חלוקת פרסים מטעם המדינה או במימון המדינה.

יוער כי עוד בשנת 2011 פרסמה ההסתדרות הרפואית נייר עמדה בנושא הדרת נשים במערכת הבריאות ובשירותי הרפואה, כדלקמן⁴⁵:

- הדרת נשים הנה תופעה פסולה העומדת בניגוד לערך השוויון ולערכי הדמוקרטיה ופוגעת לפיכך בכבוד האדם.
- הדרת נשים במערכת הרפואית יכולה להתבטא בקבלת שירות רפואי, במתן שירות רפואי, בפרסומים רפואיים, בכנסים, בקבלת פרסים על הישג מקצועי, בקבלת תפקיד במערכת הרפואית, וכד'.
- הרופא לא ייתן ידו לתופעות של הדרת נשים במערכת הרפואית ובכלל זה כל מעשה הגורם הפליה, השפלה או ביזוי של אשה בין שהיא משופלת ובין שהיא רופאה.

- הרופא, לרבות המנהל הרפואי, יעשה כמיטב יכולתו על מנת לשמש דוגמה, יוביל מהלכים חברתיים התורמים לשוויון בין המינים ויימנע ממתן הכרה או הסכמה, בין במעשה ובין בשתיקה, לצעדים העומדים בניגוד לעיקרון זה.
- הרופא לא ישתתף בכל אירוע רפואי או מדעי שבו מתקיימת הדרת נשים, בין שהן מטופלות ובין שהן רופאות.

מקרי הפרדה והדרה:

- **כנס העוסק ברפואת נשים ללא נשים:** בכנס השנתי של מכון פוע"ה בנושא גינקולוגיה והלכה בשנת 2013 הרצו גברים בלבד⁴⁶. הקואליציה נגד הדרת נשים פנתה למארגני הכנס בדרישה כי נשים מומחיות ישולבו בו. יוער כי בכנס הקודם בשנת 2012, בעקבות לחץ ציבורי ביטלו מספר רופאים את השתתפותם בכנס בשל הדרת הנשים.
- **הפרדה בין נשים וגברים במצעד הדגלים ביום ירושלים.** במהלך אירוע ריקוד הדגלים המסורתי שהתקיים ביום ירושלים בשנת 2013 התקיימה הפרדה בין נשים וגברים - הן במקום ההתכנסות והן בכניסה לעיר העתיקה. המרכז הרפורמי פנה לעיריית ירושלים ולמשטרה בדרישה שלא יצוין בפרסומים מטעם העירייה כי מתקיימת הפרדה ובדרישה שלא תיאכף הפרדה על הצועדים על ידי סדרנים פרטיים, כפי שהיה בשנים קודמות. העירייה השיבה שאין הפרה של עקרון השוויון מכיוון שכל צועד יכול לצעוד היכן שירצה ואין מחיצות או כל הפרדה פיזית. ואכן, המשטרה וידאה שהפרדה לא נאכפת על הצועדים במצעד.
- **באירוע של חב"ד בכפר סבא בחסות העירייה נדרשו הנשים להפסיק לרקוד:** אחד ממארגני האירוע ביקש מהנשים להפסיק לרקוד. לאחר כמה דקות הוא שוב עלה לבמה וביקש פעם נוספת שהנשים יפסיקו

⁴⁶ <http://www.srugim.co.il/63134-%D7%A7%D7%A8%D7%A9%D7%A0%D7%A1-%D7%97%D7%93%D7%A9%D7%94-%D7%9B%D7%A0%D7%A1-%D7%94%D7%A8%D7%91%D7%A0%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%9E%D7%9B%D7%95%D7%9F-%D7%A4%D7%95%D7%A2%D7%94-%D7%9E%D7%93%D7%99?di=1>

לרקוד. בפעם השלישית הוא הודיע שאם הנשים ימשיכו לרקוד האירוע ייפסק באופן מיידי⁴⁷.

- **הדרת נשים בטקס הדלקת נרות באוניברסיטת בן-גוריון:** בטקס הדלקת נרות חנוכה באוניברסיטה בחודש נובמבר 2013 נאסר על נשים להדליק נרות או לשיר. המרכז הרפורמי פנה לנשיאת האוניברסיטה במחאה על כך⁴⁸. לקראת חנוכה תשע"ה הבטיחה נשיאת האוניברסיטה כי הדרת נשים לא תישנה וכי נשים ייטלו חלק פעיל בהדלקת נרות, וכך אכן היה.

- **הדרת נשים מחגיגות המימונה בעיריית אשדוד:** עיריית אשדוד יחד עם החברה למתנ"סים יזמה אירוע רב-משתתפים לרגל חגיגות המימונה. בחומרי הפרסום שהופצו לתושבים נכתב: "האירוע לגברים בלבד"⁴⁹. בעקבות זאת, פנתה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה עו"ד דינה זילבר לעירייה והבהירה שמדובר בפעילות בלתי חוקית⁵⁰. בסופו של דבר הותקנה במקום מחיצה שמאחוריה ישבו נשים⁵¹.

- **פעילות קיץ לתושבי בית שמש בהפרדה:** בתאריך 1.8.14 התפרסמה במקומון "קרן אור בית שמש" (גיליון 1424, עמ' 17-16) מודעה של

⁴⁷ <http://www.youtube.com/watch?v=mooTNNwvxEM>

⁴⁸ <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1021731>

⁴⁹ <http://news.walla.co.il/item/2739247>

⁵⁰ <http://www.haaretz.co.il/news/local/premium-1.2307467>

⁵¹ <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4512764,00.html>

המחלקה לתרבות תורנית של עיריית בית שמש. במודעה מוזמנים ילדי בית שמש לסרט אשר יוקרן בשעות נפרדות לבנים ובנות. כמו כן, הוקצו שעות נפרדות לשימוש במתקנים באולם ספורט ולהופעה. המרכז הרפורמי פנה בעניין לראש עיריית בית שמש וציין כי יש לקיים את האירועים ללא כל הפרדה, אף כי מדובר באוכלוסייה החרדית. בתגובה טענה העירייה כי היא מתקצבת אירועי תרבות למגזר החרדי באופן המתאים לו, וללא הפרדה תהיה למעשה הדרה של הציבור החרדי מאירועי תרבות עירוניים.

- **הפרדה במסיבת חנוכה לבני נוער של חב"ד בחסות עיריית לוד**⁵²: בחג החנוכה 2014 התקיימה בהיכל התרבות בלוד הופעה של הזמר יניב בן משיח, שארגנה חב"ד. על ההזמנה התנוסס סמל העירייה כשהגיעו תושבים למקום, הם נדהמו לגלות שהישיבה נפרדת. בני זוג לא יכלו לשבת זה לצד זה ואב נאלץ לבקש אישור מהרב במקום לשבת ליד בתו. המרכז הרפורמי פנה בעניין לעיריית לוד והבהיר שמדובר בהפרדה אסורה.

ד. איסור שירה והופעת נשים

- **בנות השירות הלאומי יופיעו על הבמה, רק בפני נשים וילדים**. מערך השירות הלאומי הקים תיאטרון שהורכב מארבע נשים. על פי הנחיית הרב אריאל, התיאטרון הופיע רק בפני ילדים עד גיל 13, מטעמי צניעות⁵³.
- **הדרת נשים ב"פסטיבל צלילים" בעיר העתיקה בירושלים**: בפסטיבל שהתקיים בעיר העתיקה בחודש מרץ 2013 אירעו כמה מקרים של הדרת נשים. אנשי ההפקה מטעם החברה העירונית אריאל ניסו למנוע את השתתפותן של שלוש מוזיקאיות בפסטיבל "צלילים בעיר העתיקה" בשל מינון. זמרת בלהקת "דיוואן הלב" נתבקשה על ידי אשת הפקה לרדת

⁵² <https://www.facebook.com/video.php?v=791789337535848&set=vb.100001143662060&type=2&heater>

⁵³ <http://www.kipa.co.il/tarbut/51198.html>

מהבמה באמצע ההופעה, ומנהל להקת "מארש דונדורמה" התבקש למצוא נגנים גברים שיחליפו את שתי נגניות הלהקה⁵⁴. בעקבות האירוע פנה המרכז הרפורמי ליועץ המשפטי של העירייה בדרישה שיוציא הנחיה מפורשת לעובדים שלא להדיר נשים, ושכלל זה יובהר שאיסור רשמי או משתמע על הופעת הרכבים הכוללים נשים אינו חוקי. בפנייתנו ביקשנו ליידע את כלל העובדים הן בכתב והן באמצעות השתלמויות בנוגע לחובתם לשמור על השוויון בין המינים בכל פעולותיהם ובכלל זה באירועים שמקיימת העירייה ישירות או באמצעות גופים אחרים, ובנוגע לאי-החוקיות שבהפליית נשים והדרתן. בתגובה נענינו שמינעת נשים להופיע היא אסורה והעירייה ועובדי החברה העירונית הונחו שלא לאפשרה. בעקבות פנייתנו הפיצה העירייה את דו"ח היועץ המשפטי לממשלה לעובדי העירייה. בפסטיבל בשנת 2014 השתתפו נשים (אם כי לא במופעים שהתקיימו ברובע היהודי בעיר העתיקה).

- **עיריית נתיבות סירבה לאפשר לנשים לשיר בטקס יום הזיכרון:** מזה כמה שנים, לא מאפשרים לנשים לשיר בטקס יום הזיכרון לחללי צה"ל, זאת לבקשת משפחות שכולות⁵⁵. לאחר פנייה של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, עו"ד דינה זילבר, לעירייה, הצהירה העירייה שתחדל מנוהג מפלה זה.

ה. הדרת נשים בתחנת הרדיו "קול ברמה"

תחנת הרדיו החרדית - ספרדית קול ברמה נקטה מאז הקמתה בשנת 2009 מדיניות מוצהרת שלפיה התחנה אינה משמיעה קולות של נשים כלל במהלך שידוריה. במהלך 2011, בעקבות לחץ ציבורי של המרכז הרפורמי וגופים נוספים, החלה הרשות השנייה לשלוויוזיה ולרדיו בתהליך מדורג שבמסגרתו הוקצו מספר שעות מצומצם שבהן תאפשר השמעת נשים

⁵⁴ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4360222,00.html>

⁵⁵ <http://news.walla.co.il/item/2742336>

בתחנה (תחילה שעה שבועית אחת, לאחר מכן 4 שעות שבועיות ושמונה שעות שבועיות).

הקביעות בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה

1. מדיניות התחנה המגבילה את אפשרותן של נשים להשתתף בכל התוכניות הפתוחות בפני קהל המאזינים היא מדיניות הפוגעת בזכויות היסוד לכבוד האדם וחירותו, לשוויון ולחופש הביטוי. איסור על אשה להתבטא ולהישמע אך ורק בשל היותה אשה הוא מקרה חמור של הפליה על בסיס מין, הכרוכה בפגיעה בכבוד האדם. הוא מניח כי לאשה אין זכות להישמע ככל אדם, אלא רק על פי כללים שתקבע תחנת הרדיו.
2. קיימת פגיעה בחופש הביטוי כעיקרון שנועד להבטיח קיומו של שיח ציבורי ער, פלורליסטי, שופע דעות, קולות ועמדות, תנאי שאין בלתו לקיומה של דמוקרטיה תקינה ובריאה ומרכיב חיוני בפיתוח אישיותם של כל איש ואשה. ההגבלות הקיימות מונעות מנשים השתתפות חופשית ושווה בשיח הציבורי המתקיים בתחנה, המהווה כלי תקשורת מרכזי ביותר עבור קהל מאזיניה. נוצרת תמונת מציאות מעוותת ולפיה הקול הנשי אינו שותף מלא בדיון הציבורי. דחיקת קולן של נשים אל שולי הבמה הציבורית מנוגדת גם לחובה להבטיח פלורליזם במסגרת הרגולציה של השידור הציבורי.
3. יש לדחות את הטענה שלפיה אי-השמעתן של נשים מתחייבת מאופיה של התחנה כתחנה ייעודית למגזר הספרדי התורני, כפי שהוגדר בזיכיון. לא קיים איסור הלכתי מפורש על השמעת דיבור נשים (מעבר לאיסור על השמעת שירת נשים), ומדובר ב"הידור" בלבד. חיובה של תחנת הרדיו קול ברמה להסיר את כל המגבלות החלות על השמעת נשים ולאפשר לנשים החפצות בכך להשתתף בתוכניות מאזינים הפתוחות לגברים, לא תביא לפגיעה עמוקה בצביונה הייחודי של הקהילה הספרדית התורנית. טענה זו נשמעת משכנעת עוד פחות כיום, במצב דברים שבו נשים ממילא מושמעות בתחנה בתנאים מגבילים ועולם כמנהגו נוהג.

4. יש לדחות את השיעון שהחיוב להסיר את כל מגבלות הנוגעות להשמעת נשים יביא לבריחת מאזינים המונית, לפגיעה כלכלית קשה בתחנה ובסופו של דבר לסגירתה, הן עובדתית (חלה דווקא עליה בשיעור ההאזנה לתחנה מאז שהחלו להשמיע נשים) והן נורמטיבית (אין בכוחן של העדפותיהם של מאזיני התחנה להצדיק הסדרים שיש בהם משום אפליה).

5. הצוות הורה כי תוך 6 חודשים יש לבצע את האמור להלן:

א. על התחנה לחדול מכל מגבלה על השמעת נשים בתחנה. בכל הנוגע לתוכניות המאזינים, ברירת המחדל היא כי כל התוכניות פתוחות במידה שווה לכל מאזין ומאזינה ללא כל הפליה על בסיס מין. לכל היותר ניתן לשקול לקבוע כי מיעוטן של שעות השידור ייוחד לגברים בלבד, כך שרק בשעות אלה לא תושמענה נשים וינתן מענה גם לציבור המאזינים האדוק ביותר. מובן כי הסדר זה צריך להיות סביר ומידתי.

ב. התחנה אינה רשאית להמשיך לפעול על פי דפוסי ההעסקה המפלים הנהוגים כיום. תפקידי שידור ייפתחו גם בפני נשים, ומודעות הדרושים ינוסחו בהתאם.

תביעה ייצוגית נגד תחנת הרדיו "קול ברמה"

כאמור בדו"ח הקודם, המרכז הרפורמי לדת ומדינה הגיש יחד עם עו"ד אסף פינק באוגוסט 2012 בקשה לאישור תובענה ייצוגית בשם ארגון קולך נגד תחנת הרדיו קול ברמה, בשל ההפליה הננקטת על ידיה נגד נשים באי-השמעתן בשידורי התחנה מאז הקמתה ועד היום.

בראשית 2014 הורתה הרשות השנייה לתחנה להפסיק את כל המגבלות על השמעת נשים, למעט שעה יומית אחת שבה יותר לא להשמיע נשים.

למרות שהחלו להשמע נשים בתחנה, דובר עדיין במספר מזערי. 95% משידורי קול ברמה- ללא נשים: דו"ח של חברת "יפעת" שהוגש לבית המשפט מגלה כי הליך הפיקוח של הרשות השנייה על השמעת הנשים

בתחנה לא הביא לשינוי מהותי בהשמעות נשים בתחנה. מדי יום נשמעות בממוצע חמש נשים בלבד, לעומת 69 גברים⁵⁶. בדיקה של שידורי התחנה העלתה כי נשים מושמעות בממוצע למשך 2.94% מזמן השידור⁵⁷.

ביום 9.9.14 החליט בית המשפט המחוזי לאשר את הבקשה, והתובענה הוכרה כתובענה ייצוגית. בית המשפט קבע כי "מדובר בהפליה מגדרית בוטה, האוסרת על נשים להתבטא ולהישמע רק בשל היותן נשים, תוך פגיעה בזכותן לכבוד, לשוויון ולחופש הביטוי"⁵⁸. ככל הנוגע לתקופה שמאז הקמת התחנה בשנת 2009 ועד סוף 2011 לא הושמעו נשים כלל, ולפיכך אין ספק כי מדובר בהפליה העומדת בניגוד לחוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ומקומות ציבוריים. גם בתקופה שלאחר 2011 - אז החל ההליך הרגולטורי מול הרשות השנייה - אירעו שני מקרים שבהם התחנה הפרה את הנחיות הרשות וסירבה להעלות נשים לשידור, וגם במקרים אלה הוכחה לכאורה הפליה.

החלטת בית המשפט לאשר תובענה ייצוגית בגין הדרת נשים היא החלטה תקדימית ופורצת דרך, הן בשל ההכרה בארגון קולך כארגון המייצג את המאזינות החרדיות אשר אינן יכולות להגיש את התובענה בעצמן פן יבולע להן, והן בשל הקביעה כי האיסור להשמיע נשים מהווה הפליה בוטה של כלל המאזינות שנחשפו לשידורי רדיו ללא נשים. תחנת קול ברמה הגישה לבית המשפט העליון בקשת רשות ערעור על ההחלטה, שעתידיה להידון בחודש יוני 2015.

1. נשות הכותל

נשות הכותל הן קבוצה של נשים, מכל הזרמים (אורתודוכסיות, קונסרבטיביות ורפורמיות), המתפללות במניין נשים ברחבת הכותל מדי ראש חודש מזה 26 שנה. בעבר נמנעה זכותן של הנשים להתפלל בכותל על ידי רב הכותל, והן עתרו לבית משפט העליון בשנות ה-90. בית המשפט הכיר בחופש הדת של נשות הכותל ובזכותן להתפלל ברחבה. אולם, מחשש

⁵⁶ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4462809,00.html>

⁵⁷ <http://www.news1.co.il/Archive/001-D-337796-00.html>

⁵⁸ <http://www.the7eye.org.il/125397>

לאלימות ולהתנגדות, קבע בית משפט העליון בשנת 2003 שנסות הכותל לא יתפללו בעזרת הנשים ברחבת הכותל אלא באתר חלופי אשר יניח את דעתן. בית המשפט הורה למדינה להכשיר עבורן רחבת תפילה בקשת רובניזון, מתחם המשמש אתר ארכיאולוגי תיירותי (בג"ץ 257/89 הופמן נ' הממונה על הכותל המערבי, פ"ד מח(2) 265; בג"ץ 95 / 3358 ענת הופמן נ' מנכ"ל משרד ראש הממשלה ואח'; פ"ד נד(2) 345; דנג"ץ 4128/00 מנכ"ל משרד ראש הממשלה נ' ענת הופמן, פ"ד נז(3) 289). המדינה לא עמדה בהתחייבותה ולא הכשירה כראוי את קשת רובניזון לתפילה, ולפיכך המשיכו נשות הכותל להתפלל בעזרת הנשים ברחבת הכותל. יודגש כי מאבקן של נשות הכותל הוא מאבק בהדרת נשים במקום התפילה הקדוש ביותר לעם היהודי ובאתר לאומי המסמל את הזיקה למורשת היהודית עבור יהודים ויהודיות בכל רחבי העולם.

החל בחודש אוקטובר 2012 נרשמה הסלמה בגישת המשטרה ורב הכותל כלפי נשות הכותל. הגישה החדשה התבטאה במעצרים חוזרים ונשנים של נשים בעוון התעטפות בטלית או קריאה בתורה בקול, בטענה שיש בכך הפרה של פסיקת בג"ץ. בחודש אוקטובר 2012 נעצרה יו"ר נשות הכותל ענת הופמן, זכתה ליחס משפיל מצד המשטרה והוחזקה לילה במעצר ללא מיטה⁵⁹.

בחודש פברואר 2013, הורה הרב שמואל רבינוביץ, רב הכותל, למשטרה לעצור עשר נשים אשר התפללו כשהן עטופות בטלית, בטענה כי הן הפרו את פסיקת בג"ץ, אשר התירה להן, לטענתן, להתפלל בקשת רובניזון בלבד. לטענת רב הכותל, התפילה של הנשים הינה בניגוד ל"מנהג המקום" הקבוע בתקנות המקומות הקדושים⁶⁰. לאחר מעצר נוסף בחודש אפריל 2013, המדינה ביקשה מבית משפט השלום להתנות את שחרורן של הנשים בתנאי שתיאסר עליהן כניסה לכותל המערבי בתפילות העתידות להתקיים בו בשלושת ראשי החודשים הבאים, אך בית המשפט קבע שהנשים לא הפרו את הסדר הציבורי, ולכן לא מתקיימת עילה למעצרו ולהתניית שחרורן בערובה. על החלטה זו הגישה המדינה ערר לבית המשפט המחוזי.

⁵⁹ <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1889044>

⁶⁰ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4343507,00.html>

בהחלטה תקדימית שניתנה באפריל 2013 דחה השופט משה סובל בבית המשפט המחוזי בירושלים את ערר המדינה וקבע כי מעצרן היה בניגוד לכל דין וכי זכותן להתפלל בכותל כמנהגן (מ"י 13-04-23834 מדינת ישראל נ' בוני ריבה ראס ואח').⁶¹ פסק הדין קבע כי בית משפט העליון לא אסר על נשות הכותל להתפלל ברחבת הכותל ובוודאי לא הטיל איסור שהפרתו מהווה עבירה פלילית. לכן לא נעברה עבירה על ידי נשות הכותל. עוד נקבע כי יש להעניק לביטוי "מנהג המקום" שבתקנות המקומות הקדושים פרשנות פלורליסטית חילונית לאומית, ולכן נשות הכותל לא קיימו טקס שאינו כמנהג המקום.

מאז מתן החלטתו של השופט סובל, מתפללות נשות הכותל בעזרת הנשים מדי חודש, אך רב הכותל לא מאפשר להן להכניס ספר תורה למקום. ספרי התורה במקום משמשים את הגברים בלבד וחל איסור על המתפללים והמתפללות להכניס ספרי תורה מבחוץ. במשך חודשיים הצליחו נשות הכותל להכניס ספר תורה קטן במיוחד ולקרוא בו בעזרת הנשים.

יוער כי בעקבות המהומה הציבורית שקמה בסוף שנת 2012, פנה ראש הממשלה ליו"ר הסוכנות היהודית נתן שרנסקי וביקש ממנו לבחון את הנושא. שרנסקי הציע שיוקם שטח רחב שימשם לתפילה מעורבת של נשים וגברים.⁶² כמה חודשים מאוחר יותר, הוקמה ועדה בראשות מזכיר הממשלה אביחי מנדלבליט, שנתבקשה להציע פתרון לסוגיה. עד כה טרם הוגשו המלצות הוועדה.

ז. הדרת נשים בצה"ל

מקרי הדרה

- **לוחמת מג"ב לא הורשתה לאכול בבסיס הנח"ל החרדי:** צוות של חיילי מג"ב הגיע למוצב המאוים על ידי חיילי הנח"ל החרדי על מנת לאכול.

⁶¹ <http://e.walla.co.il/?w=/272/2675319>

⁶² <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1990047>

לחיילת שבצוות לא הותר להיכנס למוצב בשל מינה, ועל כן גם החיילים הגברים אכלו מחוץ לבסיס⁶³.

• **צה"ל מקים בסיס נקי מנשים:** בתגובה לדרישות ה"צניעות" של החיילים החרדים במסלולי השחר, צה"ל מקים בסיס הדרכה המיועד למשרתים חרדים בלבד בתוך בסיס צריפין. האזור המיועד לבני המגזר החרדי יהיה "נקי מנשים"⁶⁴.

• **מתניים חיילים יצאו באישור מאירוע שבו התקיימה שירת נשים:** מפקד חטיבת כפיר אישר את יציאתם של חיילים דתיים מאירוע רשמי של חטיבת כפיר, מאחר שהוא כלל שירת נשים. הדבר נעשה בהתייעצות עם רב החטיבה⁶⁵.

• **שבועון צה"ל "במחנה" יתפרסם בגרסה חרדית:** הגרסה החרדית של שבועון "במחנה" לא כוללת תמונות של נשים. הגיליון חולק לאלפי חיילים ומיועדים לשירות (מלש"בים) חרדים⁶⁶.

• **שרשרת חיול ללא נשים:** בעקבות לחץ ההנהגה החרדית, צה"ל החליט להקים עבור החיילים החרדים שרשרת חיול ללא נשים⁶⁷.

טיפול המרכז

בעקבות הפרסומים האמורים, פנה המרכז הרפורמי במכתב לרמטכ"ל, בו צוין כי שילוב חרדים בצבא צריך להיעשות בתבונה וברגישות, ויש לזכור

⁶³ <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.2084324>

⁶⁴ <http://www.kikarhashabat.co.il/%D7%A6%D7%A9%D7%A4%D7%94-%D7%A6%D7%94%D7%9C-%D7%9E%D7%A7%D7%99%D7%9D-%D7%A1%D7%99%D7%A1-%D7%94%D7%93%D7%A8%D7%9B%D7%94-%D7%A0%D7%A7%D7%99.html>

⁶⁵ <http://www.kipa.co.il/now/52795.html>

⁶⁶ <http://www.kooker.co.il/%D7%A6%D7%94%D7%9C-%D7%A4%D7%95%D7%AA%D7%97-%D7%90%D7%AA-%D7%94%D7%93%D7%9C%D7%AA-%D7%9C%D7%97%D7%A8%D7%93%D7%99%D7%9D-%D7%A6%D7%A4%D7%95-%D7%91%D7%9E%D7%95%D7%93-%D7%A2%D7%94-%D7%A2%D7%9C-%D7%A4>

⁶⁷ <http://news.walla.co.il/?w=/2689/2736389>

<http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2206076>

את שני צדי המשוואה - מחד לפעול ליצירת סביבה שאינה פוגעת אנושות באורח חייהם של החיילים החרדים, אך מאידך, לעמוד על המשמר פן תיפגענה נשים כתוצאה משילוב זה. במכתב צוין כי בעוד שניתן להצדיק הוראות המונעות מגע פיזי או ייחוד (כגון הוראות הקובעות כי לחיילים חרדים לא תהיה מדריכת ספורט אשה, הוראות המונעות שמירה משותפת או ישיבה משותפת באותו חדר), הוראות אחרות - כגון הקמת בסיס ללא נשים, הפעלת שרשרת חיול ללא נשים, הקמת סגל פיקוד גברי, הנחיה להעדר קשרי עבודה או קשר עין עם נשים - אינן מידתיות ולפיכך אינן חוקיות.

התגובה של צה"ל היתה כי "תוכניות של שילוב חרדים בצה"ל נבנו כך שלא יפגעו באופיו של צה"ל כצבא ממלכתי ושוויוני. לפיכך לא יוקמו בסיסים שאין בהם נשים כלל. נשים לא יפקדו על חיילים חרדים (...). אך כן ימלאו תפקידים אחרים בבסיס שבו משרתים החיילים. כמו כן חיילים המתגייסים במסגרת שח"ר חדש לא ישרתו באותו חדר עם נשים אך כן ישרתו ביחידות שבהן משרתות גם נשים".

ואולם, בכלי התקשורת השונים המשיכו להתפרסם ידיעות על אודות פגיעה בנשים כתוצאה מגיוס חיילים חרדים.

כך, בחודש אוקטובר 2014 פורסמה כתבה שלפיה צה"ל יגדיר ימי התייצבות ייעודיים לתלמידי ישיבות הנקראים לצו ראשון, במסגרתם תובטח להם סביבה "נקייה מנשים ומחילונים". על פי הכתבה, "כדי לעודד גיוס חרדים לצה"ל, הוחלט לאפשר למי מהם שמועמד לגיוס, להתייצב באופן מרוכז בלשכת הגיוס בשעות מסוימות. זאת על מנת לאפשר להם תנאים מתאימים בתהליך הגיוס לצה"ל". ההבטחה של משרד הביטחון לראשי הישיבות הינה ליצור יום התייצבות מיוחד לישיבות, שנשים ייעדרו ממנו. בכתבה צוין עוד כי אופן התייצבותם של מלש"בים חרדים הותאם לצורכיהם בשורה ארוכה של נושאים, וכי צה"ל מוכן לבצע התאמות נוספות - הכל על מנת לעודד את התייצבותם⁶⁸.

⁶⁸ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4585861,00.html>

בעקבות זאת, שב המרכז הרפורמי ופנה לשר הביטחון ולרמטכ"ל ודרש כי לא ייקבעו ימי גיוס נפרדים לגברים, באופן שיוצר בפועל שרשרת חיול ללא נשים למתגייסים חרדים. בתשובה נענינו כי על מנת לקדם את קליטת החרדים בצה"ל, נבחנת האפשרות לקיים יום התייצבות בלשכת הגיוס מבלי להוציא מהלשכה את החיילות הנמנות על סגל הלשכה ומבלי למנוע כניסת חיילים אחרים לקבלת שירות.

ח. השחתה, פגיעה והעלמה של דמויות נשים מהמרחב הציבורי

- **ערוץ טלוויזיה ללא נשים וילדות:** ערוץ "מאיר" לילדים, המשודר באינטרנט ופופולרי בקרב ילדים למשפחות חרדיות לאומיות, מציג עולם נטול נשים וילדות.⁶⁹
- **טושטשו פניה של רונה רמון במודעה המפרסמת אירוע בהשתתפות בחסות עיריית רחובות.** במודעה פורסם אירוע שבו מופיעים האמן גולן אזולאי וגב' רונה רמון, כאשר פניה של רמון טושטשו, ופניו של אזולאי מופיעות ללא טושטוש.⁷⁰
- **הוסר פסל בעקבות תלונות על צניעותה של דמות האשה:** בקריית גת הוצב פסל אבסטרקטי של גבר ואשה היושבים על ספסל. בעקבות תלונות על צניעותה של דמות האשה, הפסל הועתק מהפארק העירוני למשרדי אגף שפ"ע.⁷¹
- **כוסתה תמונת פניה של פנינה רוזנבלום על מוצריה:** על מוצרי טיפוח השיער של פנינה רוזנבלום מופיעה תמונה של פניה של רוזנבלום. בסניף מחסני השוק בשכונה חרדית באשדוד, בכל מוצריה של רוזנבלום כוסתה תמונת פניה במדבקה.⁷²

⁶⁹ <http://www.haaretz.co.il/gallery/kids/premium-1.2029111>

⁷⁰ http://www.be106.net/news_inner.php?id=3382&city=233&ref=7

⁷¹ <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4375146,00.html>

⁷² <http://news.walla.co.il/?w=/90/2646097>

- **תמונתה של ליהיא גרינר, שהתמודדה בתוכנית "האח הגדול", הוסרה מפרסומות בירושלים.** חברת Goldline, המשווקת מוצרי חשמל, פרסמה מוצר שלה באמצעות שלטים שעליהם תמונה של גרינר ליד המוצר. השלטים נתלו בכל רחבי הארץ, אך בירושלים, תמונתה של גרינר הוסרה מהשלטים, בשם התחשבות ברגשות הציבור החרדי⁷³.
- **בעיתונות החרדית פניהן של הנשים מגטו ורשה צונזרו:** בעיתון החרדי "בקהילה" פורסמה התמונה האיקונית של הילד המרים ידיים בגטו ורשה, כאשר פניהן של הנשים היהודיות המופיעות בתמונה טושטשו, מטעמי "צניעות"⁷⁴.
- **עיתון "המודיע" צנזר נעלי נשים מתמונה:** בידיעה שפורסמה על תינוק בן כשנה שנעל את עצמו בחדר השינה ונרדם, בחרו עורכי העיתון לצנזר נעלי נשים שנכנסו לפריים התמונה של התינוק. גורם בעיתון הסביר כי הדבר נעשה בשל הרצון למנוע קונוטציות מיניות⁷⁵.
- **פרסום תמונות נשים על גבי אוטובוסים:** בעקבות סירובה של חברת אגד לפרסם תמונות של נשים על גבי אוטובוסים, מחשש שפרסום כזה יגרור השחתה של האוטובוסים על ידי גורמים קיצוניים, תנועת ירושלמים הגישה עתירה לבג"ץ בגין הפליה נגד נשים (בג"ץ 39/12). בתשובתה לעתירה, הודיעה חברת אגד שהיא מתכוונת להפסיק את ההפליה על ידי הנהגת מדיניות חדשה, לפיה לא יפורסמו על גבי האוטובוסים תמונות של בני אדם כלל - לא תמונות של גברים ולא תמונות של נשים. הן המדינה והן העותרת התנגדו להסכם וטענו שעדיין מדובר בהפליה, שכן ההימנעות מפרסום דמויות של בני אדם נועדה רק על מנת לאפשר לאגד להמשיך ולהימנע מפרסום תמונות של נשים. לבסוף הושג הסכם בין עמותת ירושלמים ובין אגד, לפיו לא תהיה מניעה לפרסם דמויות של נשים על אוטובוסים, והמדינה תפצה על הנזקים שייגרמו לאוטובוסים בעקבות השחתת תמונות הנשים⁷⁶.

⁷³ <http://glz.co.il/1064-21697-HE/Galatz.aspx>

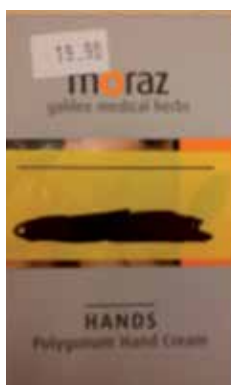
⁷⁴ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4361315,00.html>

⁷⁵ <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/433/999.html>

⁷⁶ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4406251,00.html>

<http://news.walla.co.il/item/2661535>

- **פרסומת של תנובה המציגה עולם ללא נשים וילדות:** חברת תנובה הפיצה בעיתונות החרדית פרסומת המציגה תמונה של רחוב שוקק חיים. בתמונה מופיעים עשרות גברים וילדים, אך אף ילדה או אשה לא מופיעות בו, כך שהתמונה לא רק מעלימה את המין הנשי מהפרסומת שלה, אלא גם מעצבת תודעה ציבורית המתכחשת לקיומן של נשים וילדות. תנובה בתגובה: "זה פרסום שמיועד לציבור החרדי ואין כל כוונה לפגוע בציבור זה או אחר"⁷⁷.
- **במושבה הגרמנית בירושלים צונזרה תמונה של אשה: בפרסומת של מרכז הכושר לנשים "Swan" מופיעה תמונה של אשה המרימה משקולת.** דף לבן הודבק על גופה של האשה בתמונה⁷⁸.
- **בסניף מכביפארם בבית שמש הוסתרה דמות אשה על מוצר:** בסניף מכבי פארם בבית שמש הודבקה מדבקה על תמונת אשה שהופיעה על אריזת קרם ידיים. בעקבות תלונה של רופאה, ענתה מנהלת הסניף שבעקבות תלונות של מבוטחים על תמונות פוגעניות, הקופה בחרה להסתירן וזאת מתוך כבוד הדדי והתחשבות ברגשות.

- **באתר החדשות "בחדרי חרדים" הכתבת הפוליטית של האתר מצונזרת:** העיתונאית שרי רוט התראיינה תחת הצללה למשדר שהופק

⁷⁷ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4409655,00.html>

⁷⁸ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10151789758509518&set=gm.622599987772057&type=1&theater>

בשיתוף עם אתר החדשות "וואלה!". בתוכנית "הפרלמנט" נשאלה רוט שאלות בנוגע להשפעת פטירתו של הרב עובדיה יוסף על המערכת הפוליטית. רוט השיבה לשאלות כאשר קולה נשמע אך דמותה איננה מופיעה על המסך⁷⁹.

- **בשלט תעמולה הוותרו פניה של המועמדת ברשימה למועצת העירייה באשדוד:** באשדוד נתלו שלטי תעמולה של רשימת אשדודים למועצת העירייה. בשלטים מופיעה תמונה של החברים במקומות הראשונים ברשימה, ביניהם אשה אחת. באחד השלטים, פניה של המועמדת כוסו במדבקה של רשימת יהדות התורה. פניהם של הגברים נותרו גלויים⁸⁰.
- **בירושלים נתלו פשקווילים היוצאים נגד העסקת נהגות אוטובוס על ידי חברת אגד. במודעות כתוב כך:** "...עתה הוסיפו פשע חמור על פשעיהם לקרר אמבטיה רותחת בפרצה חדשה ולקחו עצת בלעם להחטיא ההמונים הנוסעים בהחלפת נהגי האוטובוסים לנהגות נשים פרוצות למען טמא וחלל את קדושת ישראל...". במודעות, האוטובוסים שבהם נהגות נשים מכונים "אוטובוסי זימה"⁸¹.
- **בירושלים שלטי פרסום של תיאטרון החאן הושחתו בשל הופעת תמונה של שחקנית עליהן.** השלטים שהושחתו נתלו באזור הכניסה לעיר. השלטים היו תלויים בגובה רב, כך שהיה צורך בסולם ובתכנון מוקדם על מנת להשחיתם⁸².
- **רוטסו פניה של אשה בפרסומת למוזיאון מגדל דוד בירושלים⁸³.** פניה של דאנה איבגי, הלובשת שמלה סגורה וצנועה, אשר הופיעו בכרזת פרסום של מוזיאון מגדל דוד בירושלים. אילת ליבר, מנהלת המוזיאון, אמרה שאנשי המוזיאון התאכזבו מאוד מהמעשה, וזאת מכיוון שהבחירה של הצילום נעשתה לאחר מחשבה רבה והוא הצנוע מכל צילומי

⁷⁹ <http://www.kipa.co.il/tarbut/196/53830.html>

⁸⁰ <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4443345,00.html>

⁸¹ <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/463/496.html>

⁸² <http://www.haaretz.co.il/news/local/1.2022162>

⁸³ <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4385275,00.html>

התערוכה. "בחרנו בצילום של דאנה איבגי הלובשת שמלה סגורה ועיניה עצומות. אנחנו יודעים איפה אנחנו חיים ופועלים והיינו רגישים בבחירת הדימוי. לא ניגרר לביטול עצמי בתערוכה ששואבת השראה מנשים חשובות ומשפיעות שחיו בעיר."

• **חלון ראווה בצפת הושחת בגלל בגדים "לא צנועים" על הבובה:**

מנהלת חנות בגדים בצפת חוותה איומים בדרישה שתחליף את בגדיהן של הבובות בחלון הראווה כך שיהיו "צנועים". לדבריה, הגורמים החרדים אמרו לה ש"הלבוש של הבובה פרובוקטיבי מדי". משלא נענתה לדרישות אלה, רוסס חלון הראווה של החנות באופן המסתיר את המחשוף של הבובה שבחלון⁸⁴.

• **הצתת שלט פרסום עם הדוגמנית שירלי בוגנים: בצומת גלילות הוצת**

שלט פרסום ענק שבו מופיעה הדוגמנית שירלי בוגנים בבגד-ים. מדובר בשלט חוצות של המשביר לצרכן בעלות 135 אלף שקל. בשלט מופיעה אשה בביקיני. החלק התחתון של הביקיני בתמונה רוסס, ולאחר מכן הוצת השלט⁸⁵.

• **בירושלים הושחת פוסטר של בית הספר למחול "קולבן דאנס":**

בפוסטר מופיעה תמונה של אשה רוקדת. הפוסטר נקרע במקום שבו הופיע גופה של הרקדנית⁸⁶.

• **בירושלים הושחתה תמונתה של פוליטיקאית המופיעה על גבי שלט**

חוצות: בשלט חוצות של רשימת התעוררות, בו מופיעה תמונתם של שלושה מועמדים מטעם הרשימה, רוססו פניה של חברת הרשימה עינב בר⁸⁷.

⁸⁴ <http://www.mako.co.il/special-mako-news/Article-db79ede05d40f31006.htm>

⁸⁵ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4403381,00.html>

⁸⁶ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10151773012046708&set=gm.627511367280919&type=1&theater>

⁸⁷ <http://glz.co.il/1064-27147-HE/Galatz.aspx>

• הושחת שלט חוצות בירושלים, ליד בית החולים שערי צדק: בשלט פרסום של קאסטרו רוססו גופה ופניה של הדוגמנית⁸⁸.

• **חרדים מחו בחיפה נגד הצבת "פסל השלום העולמי" המציג דמות נשית:** העיר בייג'ין בחרה בעיר חיפה כאחת הערים שלהן יוענק העתק של "פסל השלום העולמי", המציג דמות אבסטרקטית של אשה בעלת כנפיים. הפסל המקורי הוצב בכניסה לכפר האולימפי בבייג'ין. עותק נוסף הוצב ברחבת הכניסה לבניין האו"ם בניו יורק⁸⁹. אחד מרבני העיר חיפה ביקש מראש העיר כי יבטל את התוכנית להציב את הפסל בעיר מכיוון שמוצגת בו אשה, והדבר "עלול לתת הכשר להתבהמות ללא רסן של יצר הרע". מלשכת ראש העיר נמסר בתגובה: "אני מניח כי כבודו לא ראה את הדמיית הפסל בעצמו, וכי הוא ניזון מדבר שמועה. אנו מציעים כי תשוב אל מי שלחש באוזןך ותאמר לו כי עליו לחדול מיד מלראות בכל דבר סביבו תועבה, פן יחל לראות בקרוב דבר פריצות גם בעמודי חשמל, בעצים ובתיבות דואר"⁹⁰.

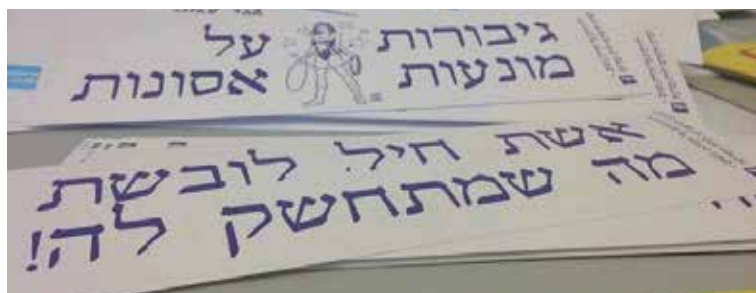
• **בשכונת נחלאות בירושלים הודבקו מדבקות המאשימות נשים "בלתי צנועות" בפיגועים:** ברחבי השכונה הודבקו שטיקרים רבים המכילים את הכיתוב "נשים צנועות מונעות אסונות" ו"בבגדים צנועים יימנעו פיגועים". המדבקות הופצו על ידי הארגון "הצניעות תנצח" מקריית ארבע. בעקבות כך קמה התארגנות של תושבי ותושבות השכונה להסרת המדבקות או להדבקת מדבקות בעלות מסר הפוך⁹¹, כמו המדבקות של המרכז הרפורמי הנראות בתמונה.

⁸⁸ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=491261530995412&set=gm.700921826606539&type=1&theater>

⁸⁹ <http://www.one.co.il/Article/219940.html>

⁹⁰ <http://www.kooker.co.il/%D7%A4%D7%A1%D7%9C-%D7%90%D7%99%D7%A9%D7%94-%D7%99%D7%A7%D7%95%D7%9D-%D7%91%D7%97%D7%99%D7%A4%D7%94-%D7%95%D7%94%D7%A6%D7%99%D7%91%D7%95%D7%A8-%D7%94%D7%97%D7%A8%D7%93%D7%99-%D7%9E%D7%91%D7%99%D7%A2>

⁹¹ <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4536456,00.html>

- **נסיון להסרת כרזות עם תמונות של חברות כנסת בבני ברק:** במהלך הבחירות המקדימות לליכוד, בחודש דצמבר 2014, נתלו כרזות של חברות כנסת מטעם הליכוד בעיר בני ברק בסמוך לקלפי הממוקמת במרכז הפיס בשכונת רמת אלחנן בעיר. למקום הגיעו פקחי עיריית בני ברק וביקשו להסיר את הכרזות שעליהן דמויות נשים, בטענה כי הדבר פוגע בצביון השכונה וברגשות התושבים. הפקחים טענו כי הם פועלים על פי הוראות ראשי "משמרת הקודש והחינוך" האחראים על שמירת הצניעות בעיר, וכי מדובר בדרישה חד-משמעית להוריד את שלטי הפרסום הפוגעניים. יו"ר המטה החרדי בליכוד סירב להסיר את הכרזות בטענה שמדובר בהדרת נשים האסורה על פי חוק. בתגובה, איים מנהל המקום כי בהוראת העירייה, ובמידה ולא יוסרו תמונות הנשים, הקלפי תיסגר. למקום הוזעקה משטרה, אלא שהשוטרים שהגיעו טענו שזכותה של העירייה ופקחיה להסיר את השלטים. רק כשהשוטרים נועצו עם מפקד התחנה ברמת גן, הוא הודיע להם שלעיריית בני ברק אין שום סמכות להתערב בבחירות או להסיר שלטים, ווודאי שלא להסיר רק את השלטים שבהם מופיעים תמונות נשים⁹².

ט. הדרת נשים מהחיים הפוליטיים

לקראת הבחירות לרשויות המקומיות בסוף שנת 2013, ביקשו מספר נשים חרדיות להתמודד. על נשים אלה הופעלו לחצים ואיומים כדי להביא להסיר את מועמדותן:

- רחלי איבנבויס, חסידת גור תושבת מאה שערים, התמודדה בבחירות למועצת העיר ירושלים מטעם "הבית היהודי". איבנבויס הסירה את מועמדותה בעקבות איומים שקיבלה מקרב הקהילה החרדית, כי אם תמשיך להתמודד, ילדיה יורחקו ממוסדות הלימוד שלהם, והיא ומשפחתה ינודו מבית הכנסת ומקהילתם. היא אמרה: "פשוט לקחו את כל רצף האיומים שאפשר לאיים בו על אדם חרדי והפנו אותו כלפיי. שזה אומר להעיף את הילדים שלנו ממוסדות החינוך וכן לנדות אותי ואת משפחתי מבית הכנסת ומהקהילה. הבהירו שאני צריכה לבחור אם להיות חרדית או להמשיך לרוץ. רחלי החליטה לפרוש"⁹³.
- מסדה פורת, מועמדת חרדית ברשימת "אומץ לב", שהתמודדה בבחירות למועצת העיר ירושלים, דיווחה כי היא ובן זוגה קיבלו שיחות טלפון אנונימיות הדורשות מפורת להסיר את מועמדותה, תוך איומים עליה, אך מסדה סירבה להיכנע. לחצים דומים הופעלו גם על מועמדת ערבייה⁹⁴.
- לקראת הבחירות המקומיות, התארגנה רשימה של נשים חרדיות בעיר אלעד בשם "עיר ואם - אמהות למען אלעד". הנשים רצו להכניס מודעה בתשלום במקומו של אלעד. מודעת פרסומת שעולה כסף, הודיעו להן שיש להעביר את הבקשה שלנו לוועדה מיוחדת, שפסלה את המודעה. באחת מתחנות הרדיו הדתיות עשו פאנל עם כל המתמודדים למועצת אלעד, ואת הנשים לא הזמינו⁹⁵.
- ערב הבחירות המקומיות הגישה רות קוליאן, סטודנטית חרדית למשפטים, עתירה לבג"ץ בדרישה למנוע מימון למפלגות שאינן מתירות

⁹³ <http://www.kipa.co.il/now/53265.html>

⁹⁴ <http://www.nrg.co.il/online/54/ART2/506/192.html>

⁹⁵ <http://www.nrg.co.il/online/11/ART2/514/505.html>

לנשים להיבחר במסגרתן. העתירה נדחתה באוקטובר 2014, תוך קביעה שמדובר בעניין למחוקק ולא לבית המשפט.⁹⁶

לחצים דומים הופעלו גם לקראת הבחירות הכלליות בראשית 2015- בעקבות תנועה של נשים מהמגזר החרדי הדורשת ייצוג לנשים במפלגות החרדיות, התבטא הרב מרדכי בלוי, מתנועת "דגל התורה" באיומים כלפי הנשים השותפות לתנועה. הרב בלוי הודיע כי "כל אישה שתתקרב למפלגה לא בהנהגת גדולי ישראל תצא בלא כתובה" (כלומר תגורש ותאבד את זכויותיה הממוניות), כי יש לגרש את ילדיה מכל מוסדות החינוך וכי "כל מי שתעז לעשות זאת תטופל בהתאם ותשלם על כך ביוקר". עוד אמר הרב בלוי כי יש איסור ללמוד במוסדות השייכים לאישה המתמודדת בבחירות, או שפועלים תחת ניהולה, תוך רמיזה לעדינה בר-שלום, ראש "המכללה החרדית", שהוזכרה כמועמדת אפשרית במפלגת "כולנו". רות קוליאן, אחת הנשים הפעילות למען ייצוג נשים במפלגות החרדיות, הגישה תלונה במשטרה נגד הרב בלוי בעקבות התבטאויות אלה.⁹⁷

בעקבות איומים אלה, פנתה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה ליו"ר ועדת הבחירות המרכזית וציינה כי איום על נשים חרדיות שלא לממש את זכות הבחירה שלהן הינו מעשה שאין להשלים עימו. המשנה ליועץ המשפטי ציינה כי הפרקליטות בוחנת את ההיבט הפלילי של התופעה וביקשה מיו"ר ועדת הבחירות המרכזית לגנות בחומרה מעשה פסול זה, תוך העברת מסר ברור וחד משמעי בעניין למפלגות ולציבור בכללותו.⁹⁸ ואכן, יו"ר ועדת הבחירות המרכזית, פנה בעקבות מכתב זה לכל יו"רי המפלגות והסיעות, התריע נגד התופעה החמורה והודיע כי לא יהסס להשתמש בסמכויותיו אם תובא בפניו עתירה שתראה שנעשים צעדים למנוע מנשים חרדיות לבחור לפי צו מצפונן או להתמודד בבחירות.⁹⁹

⁹⁶ <http://www.haaretz.co.il/news/law/premium-1.2451598>

⁹⁷ קובי נחשוני "חרדות למעמדן: תלונה על סחיטה באיומים נגד הרב בלוי" <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4600923,00.html> 8.12.2014

⁹⁸ <https://sites.google.com/site/acrifiles/22.1.2015.1.pdf>

⁹⁹ <https://sites.google.com/site/acrifiles/22.1.2015.2.pdf>

בשנת 2015 השתתפה לראשונה בבחירות הכלליות מפלגת נשים חרדיות בשם "בזכותן - חרדיות עושות שינוי" בראשות רות קוליאן. אחרי שעתונים חרדים סירבו לפרסם מודעות של המפלגה החדשה, הוגשה בעניין תביעה אזרחית. בית המשפט המחוזי הוציא צו שהורה לעתונים לפרסם את המודעות לפני הבחירות¹⁰⁰ אבל בית המשפט העליון הפך את ההחלטה¹⁰¹. תביעת הפיצוי עודנה תלויה ועומדת בפני בית המשפט.

¹⁰⁰ <http://www.haaretz.co.il/news/elections/premium-1.2589548>

¹⁰¹ <http://www.inn.co.il/News/News.aspx/294610>

3. תמונת מצב עדכנית

לאחר פרסום דו"ח היועץ המשפטי לממשלה דנה הממשלה בשני מועדים שונים בקצב יישומו - בחודש מרץ 2014 ובחודש יוני 2014¹⁰². בחודש יולי 2014 התקיים דיון מקיף ביישום דו"ח היועץ המשפטי לממשלה בוועדה לקידום מעמד האישה של הכנסת, בנוכחות עו"ד דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה האחראית על יישום הדו"ח.

להלן ייסקר המצב נכון להיום בכל אחד מהתחומים שבהם עסק דו"ח היועץ המשפטי לממשלה, יובאו הדיווחים שנמסרו לממשלה ולכנסת בקשר ליישום הדו"ח וכן הנתונים שבידי המרכז הרפורמי לדת ומדינה.

משרד התחבורה - הפרדה באוטובוסים

בחודש מרץ דווח לממשלה כי כמות קווי המהדרין פחתה מאז פורסם הדו"ח וכעת עומד מספרם על שלושה בירושלים, אחד בבית שמש, וכן שישה קווים בעיר החרדית ביתר עילית.

יוער כי לא ברור למה הכוונה בשימוש במונח "קווי מהדרין", שכן כידוע אין עוד קווים מיוחדים המיועדים למגזר החרדי. המאפיין היחיד הייחודי לקווים אלה הוא העובדה שמתורת בהם עליית נוסעים בדלת האחורית. על פי דו"ח הוועדה לבדיקת הסדרי ההסעה בתחבורה ציבורית בקווים המשמשים את המגזר החרדי משנת 2009, דובר על כ-50 קווים שבהם הותרה עליית נוסעים מהדלת האחורית (הקווים פורטו בנספח י"ב לדו"ח הוועדה). ככל הידוע למרכז, רוב-רובם של הקווים שצוינו בטבלה עודם פעילים (כגון הקווים בין ירושלים לערד, לבני ברק ולאשדוד).

בישיבה התבקשו נציגי משרד התחבורה להגביר את הפיקוח על קווים אלו, ולוודא שלא מתרחשת בהם כפייה או אלימות.

¹⁰² דיווח משרד המשפטים לקראת ישיבת הממשלה ביום 29.6.14: <http://index.justice.gov.il/Publications/News/Documents/Governmentupdatepreventingtheexclusionofwomeninthepublicsphere.pdf>

בעדכון שהגיש משרד המשפטים לממשלה בחודש יוני 2014 צוין כי עקב כוונת משרד התחבורה להתחיל בחודשים הקרובים ביישום מדיניות פתיחת הדלתות האחוריות בקווי התחבורה העיקריים במטרופולינים הגדולים בישראל, ובהם גם אלו בהם פועלים הקווים הנפרדים, ניתן להתייחס לפתיחת הדלתות האחוריות בקווים המופרדים כחלק מממוש המדיניות הרוחבית של משרד התחבורה, ולא ככלי המעודד הפרדה מגדרית, ולפיכך לא ייאסר הדבר. משרד המשפטים עוקב על מנת לוודא שמדיניות משרד התחבורה הרוחבית בעניין זה יוצאת אל הפועל. אם יתברר כי המדיניות שהוצגה לא צפויה להיתרגם למישור מעשי ורוחבי, קרי פתיחת דלתות אחוריות בקווי התחבורה העיקריים במטרופולינים הגדולים בישראל, ובמקביל תימשך פתיחת הדלתות האחוריות בעיקר בקווים שבהם נהוגה הפרדה מגדרית בלבד, יהיה על שר התחבורה להורות על סגירת הדלתות האחוריות בקווים שבהם הדבר נהוג.

בדין שנערך בוועדה לקידום מעמד האשה של הכנסת בחודש יולי 2014 ציין נציג משרד התחבורה כי בשלב א' של הרפורמה ייפתחו הדלתות האחוריות לעליית נוסעים בכמה קווים בעלי נפח תחבורתי גבוה בשלושת המטרופולינים הגדולים (800 נסיעות ביום בתל אביב, 17% מכלל התחבורה הציבורית בירושלים ושלושה קווים משמעותיים בחיפה), בהמשך ייפתחו הדלתות האחוריות לעליית נוסעים בעוד קווים, כך עד סוף שנת 2016. לגבי קווים שבעבר נהגה בהם הפרדה, ההחלטה אם יותר לנוסעים לעלות מהדלת האחורית תתקבל על פי הפרמטרים הכלליים. עו"ד דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה הבהירה שאם תהיה רפורמה רוחבית ארצית, שבמסגרתה משה של אוטובוסים שבהם משיקולים תחבורתיים הדלתות הקדמיות והאחוריות יהיו פתוחות לעליית נוסעים במקביל, באופן שבו הנהג לא יידרש לגבות כסף, באופן שבו זמן ההמתנה לתור יתקצר, באופן שהנהג יהיה מרוכז בנהיגה, והתשלום יתבצע בדרך אחרת, וזה ישרת מטרות תחבורתיות אחרות, כבר לא יהיה צורך להיאבק באוטובוסים המופרדים כי כלל האוטובוסים יהיו עם שתי דלתות פתוחות.

המשרד לשירותי דת - הפרדה בבתי עלמין

בחודש מרץ דווח לממשלה כי שלטי הפרדה הוסרו כמעט בכל בתי העלמין, אך כי יש מספר מצומצם של חברות קדישא אשר אינן משתפות פעולה עם דרישות חוזר המנכ"ל. עוד דווח כי קיים קושי בהיעדר כלי אכיפה מתאימים בידי המשרד לשירותי דת, וסוכם כי המשרד יבקש מכלל חברות הקדישא לעדכן בדבר מילוי דרישות החוזר. המשרד לשירותי דת התחייב להעביר את תוצאות הבדיקה לידי משרד המשפטים.

בחודש יוני דווח לממשלה כי הגורמים המקצועיים במשרד לשירותי דת דיווחו כי התופעה מוגרה כמעט לחלוטין מבתי העלמין שבהם רווחה, למעט שני בתי עלמין (בתי העלמין מושאי התביעות שהגיש המרכז הרפורמי יחד עם התוכנית לזכויות אדם באוניברסיטת תל אביב). יחד עם זאת, נראה כי התופעה עדיין קיימת גם בבתי עלמין נוספים, ועל כן סוכם כי המשרד לשירותי דת יפיץ שאלון לבירור הסוגיה בקרב כלל חברות הקדישא ויעדכן בתוצאות הבירור.

בדיון בכנסת ביולי 2014 נמסר כי המשרד לשירותי דת שוקד על גיבוש תזכיר חוק שירותי קבורה מקיף, אשר יכלול בתוכו מערכת סנקציות ואמצעי אכיפה הכוללים עיצומים כספיים, סמכות להציב מנהלים מורשים ועוד - שיופעלו במקרה של הפרת הנחיות. התזכיר הוגש ליועץ המשפטי לממשלה בראשית חודש יולי, ומשרד המשפטים אמור היה להעביר למשרד לשירותי דת התייחסות לתזכיר עד סוף חודש אוגוסט, כשלאחר מכן אמור התזכיר להיות מופץ למשרדי הממשלה.

משרד הבריאות - הפרדה בקופות חולים

בחודש מרץ דווח לממשלה כי אין כיום סניפי קופות חולים המצויים במבנים נפרדים, למעט מקרים בודדים המצויים בטיפול. נוסף לכך, נמסר כי אין סניפים בעלי אזורי המתנה נפרדים, מבלי שיהיה אזור ישיבה מעורב, המאפשר בחירה היכן להמתין. כן הודיע משרד הבריאות כי ימשיך לפעול להסרת שלטי צניעות בקופות החולים.

בחודש יוני דווח כי ברובם המוחלט של הסניפים שבהם נהגה הפרדה מסוג כלשהו, בא הדבר אל קצו. שני מקרים בודדים שלא עומדים בתנאי החוזר מצויים בשלבי טיפול מתקדמים. נכון לעת הזו קיימת בעיה חריפה בסניף אחד של קופת חולים מאוחדת השוכן בלב מאה שערים, אשר לו כניסות נפרדות.

בעקבות פניות של המרכז הרפורמי לדת ומדינה לקופות החולים, הוסרו שלטי הפרדה בסניף קופת חולים כללית ברחוב דבורה הנביאה בירושלים, קופת חולים מאוחדת ברחוב שבטי ישראל בירושלים ושלטי ההפרדה והצניעות בסניפי קופות חולים מאוחדת ולאומית בבית שמש.

להלן תמונות של מרפאות לפני ואחרי הסרת השילוט:

בכל הנוגע לקיומם של אזורי המתנה נפרדים, חוזר סמנכ"ל משרד הבריאות התיר את קיומם, בכפוף לכך שלצדם יהיה גם אזור המתנה מעורב. לפיכך, קיימים עדיין אזורי המתנה נפרדים.

בדין בכנסת בחודש יולי 2014 נמסר כי ההחלטה אם לאסור בכלל אזורי המתנה נפרדים, גם בסניפים שיש בהם אזורי המתנה מעורבים, ממתניה להחלטת שרת הבריאות.

בחודש מרץ דווח לממשלה כי נשים מועלות לשידור כל שעות היום, למעט לשעה אחת ביום שמשודר בה תוכן תורני.

בחודש יוני דווח לממשלה כי לא חלה התקדמות מספקת בכל הנוגע לאי העסקת נשים בתפקידי שידור בתחנה.

בדיון הכנסת בחודש יולי דווח כי נכון ללוח שידורים של 2014 אין מגבלה על השמעת נשים. התחנה מחויבת לנקוט פעולות יזומות לעידוד השמעת נשים והיא עושה זאת. יש הוראות יזומות לשדרים ולכתבים לנסות לאתר נשים - גם נשות ציבור וגם נשים אחרות, ממגוון קהלים. יש שעה אחת ביום, שבה מותר לתחנה לא להעלות נשים לשידור, בה מושמעות דרשות של רבנים. התחנה חויבה גם להעסיק נשים - נשים ככתבות, נשים כשדרניות, נשים בתפקידים בכירים בתחנה, כסמנכ"ליות. ביום 1 באפריל התחילה תוכנית של שדרנית אשה. בדיון צוין כי אין תוכנית אחת שבה המאזין לא שומע אשה או דעה נשית, גם אם באחוזים לא מספקים (הובאו נתונים שלפיהם בחודש אפריל התראיינו 24 נשים ו-15 מאזינות, בחודש מאי המספר עלה ל-60 ובחודש יולי כמעט ל-90, אך לא צוין כמה גברים הועלו לשידור באותה תקופה).

למרות ההצהרות על הפסקתה של הדרת הנשים בתחנה, **מבדיקה של המצב בפועל** (שבוצעה במסגרת התביעה הייצוגית שהגשנו בשם עמותת קולך בת"צ 12-08-23955 בבית המשפט המחוזי בירושלים), עולה כי הדרת הנשים נמשכת במלוא עוזה:

- מרבית שעות השידור עדיין סגורות בפני נשים: מלבד השעה היומית שהתחנה מייעדת לגברים בלבד, ישנן שעות שידור רבות שבהן רבנים מעבירים שיעורים, כולם כמובן גברים, או שמושמעת מוזיקה, כמובן של זמרים גברים בלבד. מדובר על 13 שעות שידור ביום שבמסגרתן נשים אינן יכולות להישמע כלל.
- מספר הנשים המושמעות בתחנה אפסי ביחס למספר הגברים המושמעים, הן בכל הנוגע למאזינות והן ביחס למרואיינות (שהיוזמה

להעלותן לשידור היא של התחנה). כך, בבדיקה מדגמית של שבוע הושמעו 458 גברים במשך 4,215 דקות ו-36 נשים במשך 181 דקות, בבדיקה נוספת הושמעו 398 גברים במשך 1,560 דקות, ו-32 נשים במשך 130 דקות.

- הנשים מושמעות בעיקר בתוכניות "נשיות" כגון התוכנית השבועית לנשים או תוכנית העוסקת בצרכנות, ובקושי מושמעות בתוכניות אקטואליה מרכזיות בתחנה.
- כל השדרנים הינם גברים, למעט שדרנית אחת המשדרת שעתיים בשבוע.

משרד הפנים

שלטי הצניעות ברחובות הערים:

בחודש יוני דווח לממשלה כי בימים אלו מנוסח חוזר מנכ"ל משרד הפנים, בשיתוף משרד המשפטים, אשר ינחה את הרשויות המקומיות לפעול לפי המלצות הדו"ח בכל הנוגע להסרת שלטי הצניעות.

בדיון בכנסת בחודש יולי דווח כי בימים אלה מגובש נוסח חוזר מנכ"ל המתייחס לשלטי הצניעות, אשר אמור להתמודד עם הקושי להסיר שלטים הנתלים על רכוש פרטי ולא רכוש עירוני.

המצב כיום הוא שטרם פורסם החוזר, ושלטי הצניעות עודם מתנוססים ברחובות ערים כגון ירושלים ובית שמש.

המרכז הרפורמי פנה לעיריות בבית שמש, ירושלים ובני ברק בדרישה להסרת שלטי הצניעות. עיריית ירושלים השיבה שהיא פועלת להסרת השילוט, בשיתוף המשטרה כאשר מדובר במקומות רגישים וכי כאשר מדובר בשילוט חדש, הוא מוסר מייד (כפי שאכן קרה בכל הנוגע לשלט שהוצא בפינת רחוב עליו נכתב "אין מעבר לנשים בשום פנים ואופן" והוא הוסר ביום בו פנינו בתלונה לעירייה). גם עיריית בית שמש השיבה שהיא פועלת להסרת השילוט בתיאום עם המשטרה.

קיום אירועים עירוניים בהפרדה:

בחודש יוני דווח לממשלה כי המשנה ליועץ המשפטי לממשלה פנתה אל היועץ המשפטי של משרד הפנים בבקשה לפעול בשיתוף פעולה לקראת גיבוש חוזר מנכ"ל שיאמץ את המלצות הדו"ח ויחיל אותו באופן מחייב על הרשויות המקומיות בכל הנוגע לקיום אירועים עירוניים בהפרדה.

חוזר כזה טרם פורסם.

הדרת נשים כעבירה פלילית - תזכיר החוק

בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה החליט היועץ לקדם חקיקה שביסודה הטלת איסור פלילי על ביזוי או השפלה של אדם על רקע מינו (וכן בעילות נוספות של גזע, דת, נטייה מינית, לאום, ארץ מוצא, השקפה, השתייכות מפלגתית, מעמד אישי או הורות), במטרה למנוע ממנו גישה ושימוש בשירות ציבורי או במטרה לפגוע בתנאים שבהם יקבל את השירות הציבורי.

ואכן, הממשלה הניחה את הצעת חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים (תיקון מס' 4) (איסור על ביזוי או השפלה מחמת הפליה), התשע"ד-2013¹⁰³.

על פי האמור בדברי ההסבר, מטרת תזכיר החוק היא לכסות מקרים שבהם ההפליה במתן שירות או בכניסה למקום ציבורי נעשית לא על ידי נותן השירות אלא על ידי צד שלישי, שמנסה למנוע את מתן השירות (למשל, נוסע חרדי המאיים על אשה שיושבת בחלק הקדמי באוטובוס). בתזכיר הוצע לקבוע עבירה נוספת בחוק איסור הפליה, שעניינה ביזוי או השפלה של אדם במטרה למנוע ממנו לקבל מוצר או שירות ציבורי או להיכנס למקום ציבורי או לפגוע בתנאים שבהם יקבל את המוצר או את השירות הציבורי, והכל מחמת העילות המנויות בחוק איסור הפליה. הוסבר כי העבירה המוצעת יוצרת כלי נוסף למאבק בתופעה החברתית הפסולה של

הפליה, שביסודה חוסר סובלנות ודעות קדומות. על כן הוצע לקבוע כי התנהגות זו תהווה עבירה פלילית שבצדה עונש מאסר.

הצעת החוק אושרה בקריאה ראשונה בחודש מאי 2014, והועברה לוועדת הכלכלה להכנה לקריאה שנייה ושלישית. פיזור הכנסת ה-19 בראשית 2014 עיכב את השלמת הליך החקיקה.

4. המלצות המרכז הרפורמי לדת ומדינה

המלצות פרטניות לגבי תחומים שנסקרו בדו"ח היועץ המשפטי לממשלה:

משרד התחבורה - הפרדה בתחבורה ציבורית:

- באשר לסגירת הדלת האחורית לעליית נוסעים בקווי הפרדה: יש לעקוב אחר יישום הרפורמה הכללית במשרד התחבורה, על מנת לוודא שפתיחת הדלת האחורית לעליית נוסעים מתקיימת במסה קריטית של קווים, באופן שמבטל את הייחוד של קווי הפרדה. יש לוודא כי מתן אישור לפתיחת הדלת האחורית בקווים שהיו בעבר קווי הפרדה אינו נותן גושפנקא רשמית לעליית נוסעים מקדימה ונוסעות מאחור.
- יש להורות לחברות האוטובוסים להוציא הנחיות לנהגים, שעל פיהן בכל מקרה של הטרדת נוסעת מחויב הנהג להתערב כדי להגן על זכותה לשבת בכל מקום שתרצה.
- יש לקיים בקרה מוגברת בפרט בקווים שבהם תועדו מקרי הפרדה (כגון קווי אגד - קו 555 מערד לירושלים, קו 985 מצפת לאשדוד, קו 972 מחיפה לירושלים וקו 980 של נתיב אקספרס מצפת לבני ברק).
- יש לבחון את מסלולי הקווים שהיו בעבר קווי הפרדה, שכן לעתים מבוטלות תחנות עצירה למניעת עלייה של אוכלוסייה שאינה חרדית.
- קווי האוטובוס שהיו בעבר קווי הפרדה אינם יוצאים מתחנות מרכזיות אלא משכונות שבהן מתגוררת אוכלוסייה חרדית, ואף לא עוצרים בתחנות מרכזיות. לפיכך, המידע על קווים אלה עדיין אינו נגיש לציבור הרחב ככל הקווים האחרים, משום שמנוע החיפוש מחפש באופן אוטומטי קווים שיוצאים מתחנות מרכזיות. לפיכך, יש להפוך את המידע על קווים אלה לנגיש.
- יש להביא להשוואת התעריפים בין קווי הפרדה (שהם בדרך כלל יותר זולים) לבין קווים אחרים.

המשרד לשירותי דת - הפרדה בבתי עלמין:

- יש עדיין חוסר מודעות בציבור לכך שחל איסור לכפות הפרדה מגדרית בטקסי הלוויה. יש להורות לחברות קדישא שבעת הזמנת שירותי הקבורה על ידי המשפחה יבהיר נציג החברה קדישא למזמין כי הטקס מתקיים ללא הפרדה וכי נשים ייקחו חלק שווה בטקס, וזאת אלא אם המשפחה מבקשת במפורש כי הטקס יתקיים בהפרדה.
- על המשרד לשירותי דת להקצות עובדים, שתפקידם יהיה לבקר בכל בתי העלמין בארץ, על מנת לוודא שבמקום לא קיימים שלטי הפרדה או מחיצות. במידה שקיימים שלטים או מחיצות, יורה העובד לחברה קדישא להסירם תוך שבוע, ויבצע מעקב אחר ביצוע הוראה זו.
- קידום תזכיר החוק שמעניק אמצעי אכיפה נוספים (כגון עיצומים כספיים) נגד חברות קדישא שמסרבות למלא אחר הנחיות המשרד, נוכח העובדה שהסנקציה היחידה הקיימת כיום - אי חידוש רשיון קבורה - אינה מעשית שכן פירושה יהיה שבמקום בו נשלל רשיון הקבורה אין בפועל אפשרות לקבור את הנפטרים.
- נוכח העובדה שישנן דעות הלכתיות המתירות לנשים לומר קדיש, יש להבהיר שלנשים זכות שווה לגברים לומר קדיש על קרוביהן.

משרד הבריאות - הפרדה בסניפי קופות החולים:

- **אזורי ההמתנה הנפרדים:** בניגוד לדו"ח היועץ המשפטי לממשלה שאסר לחלוטין על קיומם של אזורי המתנה נפרדים, חוזר משרד הבריאות החליט להותירם על כנם כל עוד קיים בנוסף אזור המתנה מעורב בגודל משמעותי, אליו מפנה שילוט מתאים. אולם, כפי שהותרת הדלת האחורית באוטובוס פתוחה יוצרת לחץ חברתי להשתמש בה ולא בדלת הקדמית, כך הותרת אזורי המתנה נפרדים יוצרת לחץ חברתי לעשות בהם שימוש, גם אם קיים אזור המתנה מעורב. כל עוד קיים אזור המתנה נפרד, ישיבה באזור מעורב תתפרש כהתרסה או כמעשה המעיד על אדיקות דתית פחותה ולכן למעשה לא יהווה חלופה אמיתית. לכן

יש להורות על ביטול מוחלט של אזורי ההמתנה הנפרדים ועל הסרת כל השלטים המורים על ישיבה נפרדת באזורי ההמתנה.

- **כניסות נפרדות:** בחוזר משרד הבריאות נקבע כי במרפאות שיש בהן כניסות נפרדות לגברים ונשים, תתאפשר כניסה של גברים ונשים משתי הכניסות, או תיקבע כניסה אחת משותפת. במרפאה שבה היו שתי כניסות נפרדות - כניסת גברים וכניסת נשים - אין די בהצהרה על כך שמעתה כניסות אלה ישמשו את בני שני המינים. על מנת להעביר מסר ברור שלפיו אין להפריד בכניסה למרפאה על בסיס מגדר, יש לבטל את הכניסות הכפולות ולקבוע כניסה אחת, דרכה ייכנסו כל באי המרפאה.
- יש לבדוק את קיומו של החוזר שהורה על איסור העלאת דרישות צניעות - הן בהקשר של שילוט במקום והן בהקשר של דרישה ללבוש צנוע המושמעת מפי אנשי הצוות.
- יש לקבוע במפורש כי אין להתנות את העסקתן של רופאות או נשות צוות אחרות במרפאות בכך שילבשו לבוש צנוע.
- יש להקפיד על כך שמעמדם של רופאות או נשות צוות לא ייפגע עקב דרישות צניעות (למשל, לא לשתף פעולה עם דרישה של פציינט לא לקבל טיפול מאשה).

משרד הפנים:

פרסום חוזר מנכ"ל בעניינים שעליהם מופקד המשרד מתעכב מזה זמן רב. יש לפעול לפרסום **מידי** של חוזר שיתייחס לנושאים הבאים:

1. **שלטי צניעות:** יש להורות על הסרת שלטי צניעות מרחובות הערים בתוך פרק זמן של חודש. יש להתייחס הן לשילוט המוצב על רכוש עירוני והן לשילוט המוצב על רכוש פרטי (לעירייה סמכות להורות על הסרת השילוט מכוח פקודת העיריות (בג"ץ 6396/96 זקין נ' ראש עיריית באר שבע, פ"ד נג(3) 289, 311-310).

2. עריכת אירועים ממלכתיים או עירוניים הפרדה:

- יש לקבוע איסור מוחלט על עריכה, מימון או מתן חסות לאירועים שנשים מודרות מהם לחלוטין.

- אשר לעריכה, מימון או מתן חסות לאירועים הנערכים בהפרדה על ידי רשויות מקומיות, עמדת המרכז היא כי יש לוודא שהחריג שנקבע על ידי היועץ המשפטי לממשלה (אירוע בעל אופי דתי מובהק שעיקרו פולחן דתי או טקס דתי משמעותי אחר, כאשר הרשות סבורה כי רובם המכריע של באי האירוע מעוניינים בהפרדה) מתייחס אכן אך ורק לאירועים דתיים במובהק, כגון תפילות, ואינו משמש מסווה להתרת הפרדה בכל אירוע שמארגנת המחלקה לתרבות תורנית ברשות מקומית מסוימת (כגון מסיבות חגים, הופעות של זמרים חרדיים). יודגש כי אין להניח לגבי כל אירוע המיועד לקהל חרדי כי באי האירוע מעוניינים בהפרדה, שכן יש חרדים המתנגדים להפרדה אשר יחששו להביע את רצונם בגלוי.

- יש לקבוע מנגנון אישור מיוחד לעריכת אירועים אלה, על פיו יידרש אישור של שני גורמים - היועץ המשפטי של הרשות ויועצת הרשות בנושא מעמד האשה (בדומה למנגנון שנקבע לגבי קופות החולים לאישור הסדרי הפרדה).

- במקרים החריגים שבהם תותר הפרדה (כאשר אין מדובר בתפילה), יש להקפיד גם על קיומו של חלק מעורב, שיאפשר לבני שני המינים המעוניינים בכך לשהות יחד.

3. טיפול תקיף במשחיתי מודעות שבהן מופיעות נשים. על הפיקוח העירוני ברשות המקומית, בשיתוף המשטרה, לנקוט צעדים חריפים כלפי מי שהשחית דמויות נשים המופיעות במודעות בחוצות הערים. כזכור, נושא הפרסום על גבי אוטובוסים הוסדר במסגרת בג"ץ 39/12 עמותת תנועת ירושלמים נ' מדינת ישראל, אולם נושא הפרסום בשלטי חוצות עודו בלתי מוסדר.

4. יש לקבוע סנקציות כספיות על רשות מקומית שתפר את הנוהל. בין היתר, יש לקבוע מנגנון של שלילת תקצוב ממשלתי מרשות מקומית שחורגת מההנחיות. משרד הפנים יוכל לשלול תקציב בגובה התקציב שהשקיעה הרשות באירוע שהתנהל בניגוד לנוהל.

הרשות השנייה - תחנת קול ברמה:

יש לחייב את תחנת הרדיו קול ברמה לנקוט צעדים מעשיים שיביאו להשתתפות מלאה של נשים בשידורים (כולל פתיחה מעשית של כל התוכניות בפני נשים) ובכלל זה:

- קריאה למאזינות לעלות לשידור **בכל תוכנית**.
- מתן העדפה למאזינות על פני מאזינים באמצעות קו חינום (למאזינים ימשיך להיות קו בתשלום).
- מסע פרסום אגרסיבי ומתמשך שיבהיר שנשים יכולות לעלות לשידור באופן חופשי.
- העדפה מתקנת של מרואיינות.
- "פיצוי" לנשים לגבי תוכניות שסגורות בפניהן - למשל שדרנית תשדר תוכנית שבה מושמעים שירים של גברים בלבד.
- חיפוש אקטיבי של מאזינות שיעלו לשידור בתכניות בהן משתתפים מאזינים.
- הקמת צוות מומחיות שייעץ לתחנה לאורך זמן כיצד להגביר את השתתפות הנשים בתחנה.
- העסקת שדרניות בכמות מספקת (אין די בשדרנית אחת).

המלצות לגבי תחומים נוספים שיש לתת עליהם את הדעת:

- **מניעת פגיעה בחיילות בעקבות גיוסם של חיילים חרדים לצה"ל:** ניתן להצדיק הוראות המונעות מגע פיזי או ייחוד (כגון הוראות הקובעות כי לחיילים חרדים לא תהיה מדריכת ספורט אשה, הוראות המונעות שמירה משותפת או ישיבה משותפת באותו חדר). אולם אין להתיר בסיסים ללא נשים, שרשרת חיול או ימי חיול ללא נשים, סגל פיקוד גברי בלבד לחיילים חרדים, העדר קשרי עבודה או קשר עין עם נשים.
- **הפרדה במסגרות להשכלה גבוהה:** יש למנוע פגיעה בנשים בעקבות פתיחתן של מסגרות לחרדים באקדמיה, ובפרט איסור על הדרת מרצות ממסגרות שבהן לומדים גברים חרדים. על המדינה להבהיר כי מסלולי המח"ר לא יאפשרו למוסדות להשכלה גבוהה להפלות מרצות בקבלה לעבודה או בקידום בשל פתיחת מסלולים אלה. יש להקפיד כי המסלולים יהיו פתוחים בפני מרצים ומרצות כאחד, הן מסלולי הנשים והן מסלולי הגברים. כמו כן, יש לפתוח את המסגרות הנפרדות רק לאוכלוסיית היעד של המגזר החרדי, לאפשר את ההפרדה רק בשנת מכינה או לכל היותר בתואר הראשון ולקבוע כי הסדרי ההפרדה יהיו בתוקף רק לתקופה מוגבלת עד לגיבוש מסה קריטית של חרדים באקדמיה.
- **מניעת הסדרים שיאפשרו הפרדה בטיסות:** על חברות התעופה להבהיר לנוסעים כי לא תתאפשר החלפת מקום בשל העובדה שהנוסע אינו מסכים לשבת ליד אשה, וכי באם הנוסע יסרב לשבת ליד אשה הוא יורד מהטיסה וכספו לא יושב.
- **הפרדה מגדרית בפעילות פנאי:** הפרדה מגדרית בפעילות פנאי כגון ספריות, חוגים במתנ"סים ופעילויות ייחודיות לילדים פוגעת לא אחת בתושבי השכונה שבה מתבצעת הפעילות. אחת הדרכים להרחיק תושבים שאינם חרדים מן השכונה היא לגרום לכך שכל הפעילויות השכונתיות יהיו נפרדות. הפרדה בחוגים לילדים ולילדות מייצרת פעמים רבות הסללה של הבנות לחוגים "נשיים" ושל הבנים לחוגים "גבריים". לפיכך, אין להתיר הפרדה כזו אלא אם מדובר על פעילות הכרוכה במגע פיזי כמו חוגי ספורט וריקוד ובוודאי אין לאפשר הפרדה במסגרתה יש

ימים נפרדים לחלוטין לבנים ולבנות. למצער, יש לוודא את קיומה של פעילות מעורבת מקבילה (דהיינו, מתנ"ס המציע חוגים נפרדים יחויב להציע לצדם גם חוג מעורב).

המלצות כלליות:

1. אחת הבעיות המרכזיות בנושא הדרת נשים הינה העדר מודעות - הן של מקבלי החלטות ברמה הארצית והעירונית, והן של הציבור הרחב - לגבי האסור והמותר בתחום ההפרדה המגדרית.
2. **אשר ליידוע הציבור** - בהמלצות הצוות הבין-משרדי ממרץ 2012 נכללה המלצה על **ביצוע קמפיין תקשורתי** על ידי הרשות לקידום מעמד האישה, להגברת המודעות לאיסור הדרת נשים. יש משנה חשיבות לביצוע קמפיין זה.
3. **אשר ליידוע מקבלי החלטות** - יש צורך לקיים **השתלמויות למשרדי ממשלה, לרשויות מקומיות ולמשטרה**, שיבהירו את החומרה שבהפרדה ובהדרה, היעדר החוקיות השמון בה, הצורך באכיפה ואפשרויות האכיפה העומדות בפני הרשויות השונות.
4. לאחרונה פתח משרד המשפטים תיבת מייל לתלונות על הדרת נשים בכתובת המייל hadarat-nashim@justice.gov.il. יש לפרסם את אפשרות הפנייה לכתובת זו על מנת להביא את העניין לידיעת הציבור.
5. יש לשקול נקיטת **אמצעים משמעתיים, פליליים ומנהליים נגד גורמים מפלים**.
6. יש לקבוע **מנגנון הפחתת מימון ציבורי מגופים ממשלתיים או עירוניים המפלים נגד נשים** דוגמת קופות חולים, חברות קדישא ועיריות.
7. **יש לתקן את החריג הקבוע בסעיף 3(ד)(3) לחוק איסור הפליה** במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ומקומות ציבוריים, תשס"א - 2000, שבניסוחו כיום הוא עמום. זאת, על מנת להבהיר שמדובר בחריג צר המתיר הפרדה מגדרית רק במקרים של מתקני ספורט, אולמות שמחה, בתי תפילה ומוסדות חינוך לילדים.

בתקופת דוח זה, חל שיפור משמעותי במאבק בהדרת נשים ובהפרדה מגדרית במרחב הציבורי. רשויות המדינה - ובראשן היועץ המשפטי לממשלה - אימצו את ההמלצות שהמרכז הרפורמי קידם בשנים האחרונות. אבל המלאכה טרם נשלמה. המרכז הרפורמי ימשיך לעקוב אחר יישום דוח היועץ המשפטי לממשלה ויוודא שההפרדה וההדרה אינן זולגות לתחומים חדשים.

זכותון הפרדה מגדרית ודרישות צניעות במרחב הציבורי

- המרחב הציבורי בישראל שייך לכולנו, נשים וגברים כאחד. לכולנו זכות שווה לשהות במרחב הציבורי ולהתהלך בו, בין אם מדובר בלב תל-אביב, בשכונת מאה שערים או ברמת בית שמש. אסור ולא ניתן לכפות במרחב הזה כל סוג של הפרדה או דרישות צניעות.

- **הפרדה מגדרית והטלת דרישות צניעות במרחב הציבורי אסורים במדינת ישראל על-פי חוק.** זאת בין אם מדובר בישיבה נפרדת, מקום שירות נפרד, כניסות נפרדות או תורים נפרדים. יש בכך הפרה של עקרון השוויון בין בני האדם ופגיעה בכבוד האדם וחירותו. בג"ץ פסק כי אסור להורות לגברים ונשים לשבת בהפרדה באוטובוסים וכי הפרדה פירושה הפליה. כמו כן קבע בג"ץ כי במרחב ציבורי מובהק כגון רחובותיה של עיר - אסורה הפרדה על רקע מגדרי. היועץ המשפטי לממשלה קבע שפרקטיקות של הפרדה וצניעות במרחב הציבורי הן בלתי חוקיות.

- ההפרדה אינה ניטרלית, והיא אינה חלוקה שוויונית של המרחב בין גברים ונשים, אלא הפליה של ציבור הנשים שמטרתה העלמתן של הנשים מן המרחב הציבורי.

- הפרדה אינה חלק ממסורת ארוכת שנים. מדובר במסורת חדשה מומצאת, המוגשת בכסות של מסורת ישנה, על-ידי גורמים קיצוניים. אין כל עיגון הלכתי להפרדה בין נשים וגברים במרחב הציבורי, וההישענות על ההלכה כמצדיקה הפרדה בכל מקום ואתר (להבדיל מבתי כנסת או אירועים פרטיים כגון שמחות) מומצאת גם היא. רק בעקבות הקצנה של פלגים מסוימים בשנים האחרונות, ובהעדר עמדה שלטונית עקבית, החלה פרקטיקה מפלה זו.

- הדרישה להפרדה אינה מקובלת על רבים בציבור החרדי, וישנם חרדים רבים המתנגדים לכך, אך חוששים לצאת בקול נגד תופעת ההפרדה.

- חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים, ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000, קובע שכל גוף, ציבורי או פרטי, המעניק שירות ציבורי, אסור לו לנקוט בהפליה כלפי ציבור מסוים, גם מטעמי מין, ועל כן הפרדה בין נשים וגברים גם היא הפליה לפי החוק.

- ההפרדה בין גברים ונשים מותרת על פי חוק רק במקרים חריגים, כגון מקרים הקשורים לצנעת הפרט ולפרטיות הגוף (בבריכות שחייה, בחופי רחצה או בחדרי כושר). אסור לנקוט בהפרדה בשירות ממלכתי או ציבורי, גם לא כאשר השירות ניתן בשכונה חרדית או על ידי גוף דתי כמו חברה קדישא. החריג היחיד בו התיר היועץ המשפטי לממשלה לקיים הפרדה מגדרית הוא כאשר מדובר על אירוע בעל אופי דתי מובהק שעיקרו פולחן דתי או טקס דתי משמעותי אחר. וכאשר הרשות סבורה כי רובם המכריע של באי האירוע מעוניינים בהפרדה.
- בכל מקרה אסור לקיים אירוע ממנו מודרות נשים.**

מה אפשר לעשות אם נתקלתי בהפרדה או בדרישות צניעות?

- קודם כל חשוב לדעת שההפרדה והתניית מתן שירות ציבורי בלבוש צנוע אינן חוקיות וזכותך להתנגד לדרישות אלה.
- חשוב לתעד ולשמור את הפרטים המדויקים בנוגע לאירוע שבו התרחשה ההפרדה או הדרישה להפרדה או צניעות (תאריך, מקום, פרטי מי שהפנה את הדרישה המפלה - נהג אוטובוס, איש החברה קדישא, עובד עירייה, וכו').
- **ניתן להגיש תלונה למשרד הממשלתי או לגוף העירוני המתאים**, למשל, משרד התחבורה בנוגע לאוטובוסים (בפקס 02-6558903 או באתר האינטרנט של המשרד), המשרד לשירותי דת בנוגע לקבורה (בפקס 02-6535825), משרד הבריאות בנוגע לקופות חולים (פניות ציבור, 02-5655969), עיריות בנוגע לאירועים עירוניים.
- **ניתן להגיש תביעה אזרחית לפיצוי בגין הפליה** על פי חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ומקומות ציבוריים, תשס"א - 2000.
- לצורך הגשת תביעה, די בכך שהיתה הפליה (דהיינו, הפנו לאישה דרישה שלא הפנו לגבר, או התנו את מתן השירות בתנאי שלא נדרש מגבר), ואין צורך להוכיח שנגרם נזק. צריך להדגיש שגם אם מדובר בהפרדה שנראית שווה לכאורה (למשל, כניסות נפרדות לאותו בניין, או הקצאת אותו מספר של שעות לגברים ונשים) - עצם ההפרדה מהווה הפליה שניתן להגיש תביעה בגינה.

- החוק חל לגבי כל מקום שמעניק שירות ציבורי, גם כאשר מדובר בגוף פרטי שמעניק שירות לציבור (כמו חנות).

- אפשר לתבוע סכום של עד 50,000 שקלים ללא הוכחת נזק, אך צריך לדעת שבית המשפט פוסק בדרך כלל פיצוי בסכומים נמוכים בהרבה בתביעות בגין הפליה.

- הדרך היעילה ביותר להגיש תביעה על פי החוק היא תביעה **לבית המשפט לתביעות קטנות**, שם מתנהל בירור מהיר של העניין, אשר מסתיים בדרך כלל בדיון אחד. הסכום המרבי שניתן לתבוע כיום בבית המשפט לתביעות קטנות הוא 33,800 שקלים. בבית המשפט לתביעות קטנות התובעת מייצגת את עצמה, ואין זכות לייצוג משפטי. על פסק דין של בית המשפט לתביעות קטנות ניתן להגיש ערעור רק ברשות בית המשפט.

- ניתן גם להגיש **תביעה בבית משפט השלום**, ואז אפשר לתבוע סכום גבוה יותר, אולם מדובר בהליך ארוך ומורכב יותר, שעלול להימשך כמה שנים, עד למתן פסק דין, ובו רצוי שיהיה ייצוג של עורך/ת דין. על פסק דין של בית משפט השלום יש זכות להגיש ערעור לבית המשפט המחוזי.

• **ניתן להגיש תלונה במשטרה.** יש להגיש שהפרת חוק איסור הפליה מהווה עבירה פלילית. נוסף לכך, הטרדת נוסע/ת באוטובוס על ידי נוסע/ת אחר/ת, באופן שגורם נזק או אי-נוחות בלתי סבירה לאותו נוסע/ת, מהווה עבירה פלילית על פי תקנות התעבורה.

• **המרכז הרפורמי לדת ומדינה** מעניק סיוע וייעוץ לכל מי שנפגע/ה מהפרדה. שירותי המרכז הרפורמי ניתנים ללא תשלום כספי. המרכז הרפורמי פועל מזה כעשור נגד הפרדה בין נשים וגברים, והוא ממובילי המאבק בתופעה. נשמח לעמוד לרשות כל מי שנפגע/ה מהפרדה או מעוניין/ת להירתם למאבק בנושא. ניתן לפנות אלינו לטלפון 02-6203211, למייל irac@irac.org או דרך חשבון הפייסבוק של המרכז הרפורמי. חשוב לנו לשמוע מכן ומכם, כדי שיחד נוכל להיאבק בתופעה!

